

מסכת פסחים פרק י

(צט"ב) משנה: ערב פסחים סמוך למנחה, לא יאכל אדם עד שתחשך. אפילו עני שבישראל, לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי

גמרא: {מאי איריא ערבי פסחים?! אפילו ערבי שבתות וימים טובים נמי! דתניא: לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אוכל והולך עד שתחשך?!

אמר רב הונא: לא צריכא אלא לר' יוסי, דאמר: אוכל והולך עד שתחשך - הני מילי בערבי שבתות וימים טובים - אבל בערב הפסח, משום חיובא דמצה, מודה!

אמר רב פפא: אפילו תימא רבי יהודה! - התם, בערבי שבתות וימים טובים, מן המנחה ולמעלה הוא דאסיר - סמוך למנחה שרי - אבל בערב הפסח, אפילו סמוך למנחה נמי אסור!

{ובערב שבת סמוך למנחה שרי?! והתניא: לא יאכל אדם בערב שבת וימים טובים מתשע שעות ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אוכל והולך עד שתחשך?! אמר מר זוטרא: מאן לימא לן דמתרצתא היא?! (ק, א) דילמא משבשתא היא! {אמר ליה מרימר, ואיתימא: רב ימר: אנא איקלעי לפירקיה דרב פנחס בריה דרב אמי, וקם תנא ותני קמיה, וקיבלה מיניה! |אי הכי, קשיא! - אלא מחוורתא כדרב הונא!

{ולרב הונא, מי ניחא?! והאמר רבי ירמיה אמר ר' יוחנן, ואיתימא אמר ר' אבהו אמר ר' יוסי בר רבי חנינא: הלכה כר' יהודה בערב הפסח, והלכה כר' יוסי בערב שבת! - "הלכה כר' יהודה בערב הפסח" - מכלל דפליג רבי יוסי בתרווייהו?! כלא! "הלכה" - מכלל דפליגי בהפסקה! דתניא: מפסיקין לשבתות, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אין מפסיקין. ומעשה ברבן שמעון בן גמליאל ורבי יהודה ורבי יוסי שהיו מסובין בעכו, וקדש עליהם היום. אמר ליה רבן שמעון בן גמליאל לרבי יוסי: "ברבי! רצונך נפסיק וניחוש לדברי יהודה חבירנו?" אמר לו: "בכל יום ויום אתה מחבב דברי לפני רבי יהודה, ועכשיו אתה מחבב דברי רבי יהודה בפני?! (אסתר ז) "הגם לכבוש את המלכה עמי בבית"?! אמר ליה: "אם כן, לא נפסיק, שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות!" אמרו: לא אזו משם, עד שקבעו הלכה כר' יוסי

אמר רב יהודה אמר שמואל: אין הלכה, לא כר' יהודה ולא כרבי

יוסי, אלא פורס מפה ומקדש {איני! והא אמר **רב תחליפא בר אנדימי** אמר **שמואל**: כשם שמפסיקין לקידוש, (**ק,ב**) כך מפסיקין להבדלה ~ מאי מפסיקין? לאו לעקירת שולחן!?! לא! למפה!

רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא. אייתו תכא קמיה. פרס מפה וקידש

תניא נמי הכי: ושוי¹ שאין מביאין את השולחן אלא אם כן קידש - ואם הביא, פורס מפה ומקדש

תני חדא: "שויין שאין מתחילין", ותניא אידך: "שויין שמתחילין" - {בשלמא הא דתניא "שויין שאין מתחילין" - משכחת לה בערב הפסח - אלא הא דתניא "שויין שמתחילין", אימת?! אי נימא בערב שבת, הא מיפלג פליגי?! לא קשיא! - כאן קודם תשעה, כאן לאחר תשעה!

אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת - אמר **רב**: ידי יין לא יצאו - ידי קידוש יצאו. ו**שמואל** אמר: (**קא,א**) אף ידי קידוש לא יצאו

{אלא לרב, למה ליה לקדושי בביתיה?! ככדי להוציא בניו ובני ביתו! {ושמואל, למה לי לקדושי בבי כנישתא?! כלאפוקי אורחים ידי חובתן, דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא! - ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר **שמואל**: אין קידוש אלא במקום סעודה

סבור מינה: הני מילי מבית לבית, אבל ממקום למקום בחד ביתא, לא! אמר להו **רב ענן בר תחליפא**: זימנין סגי אין הוה קאימנא קמיה דשמואל, ונחית מאיגרא לארעא, והדר מקדש!

ואף **רב הונא** סבר אין קידוש אלא במקום סעודה. **דרב הונא** קדיש, ואיתעקרא ליה שרגא, ועיילי ליה למניה לבי גנניה דרבה בריה, דהוה שרגא, וקדיש וטעים מידי - אלמא קסבר: אין קידוש אלא במקום סעודה!

ואף **רבה** סבר אין קידוש אלא במקום סעודה. דאמר **אביי**: כי הוינא בי מר, כי הוה מקדש, אמר לן: טעימו מידי, דילמא אדאזליתו לאושפיזא, מתעקרא לכו שרגא, ולא מקדש לכו בבית אכילה, ובקידושא דהכא לא נפקיתו, דאין קידוש אלא במקום סעודה!

{איני! והאמר **אביי**: כל מילי דמר הוה עביד כרב, לבר מהני תלת, דעביד כשמואל: מתירין מבגד לבגד, ומדליקין מנר לנר, והלכה כר' שמעון בגרירה, דתניא: ר' **שמעון** אומר: גורר אדם מטה כסא

1 יש שאין גורסים "ושויין", ויש כמה שנויי גרסות בכ"י ודפוסים שונים

וספסל בשבת, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ?! <כחומרי דרב
הוה עביד - כקולי דרב לא הוה עביד!

ור' יוחנן אמר: אף ידי יין נמי יצאו - ואזדא ר' יוחנן לטעמיה,
דאמר ר' חנין בר אביי אמר ר' פדת אמר ר' יוחנן: אחד שינוי יין,
(קא,ב) ואחד שינוי מקום, אין צריך לברך {מיתבי: שינוי מקום
צריך לברך - שינוי יין, אין צריך לברך?! - תיובתא דרבי יוחנן! -
תיובתא!

יטיב רב אידי בר אבין קמיה דרב חסדא, ויטיב רב חסדא וקאמר
משמיה דרב הונא: הא דאמרת: שינוי מקום צריך לברך, לא שנו
אלא מבית לבית, אבל ממקום למקום, לא. אמר ליה רב אידי בר
אבין: הכי תנינא ליה במתניתא דבי רב הונא, ואמרי ליה
במתניתא דבי בר הונא, כוותיך # {ואלא רב הונא, מתניתא
קמשמע לך?! ארב הונא, מתניתא לא שמיע ליה! #

ותו, יטיב רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה: הא דאמרת שינוי
מקום צריך לברך, לא אמרן אלא בדברים שאין טעונין ברכה
לאחריהן במקומן - אבל דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן,
אין צריך לברך! מאי טעמא? לקיבעא קמא הדר! ורב ששת אמר:
אחד זה ואחד זה צריך לברך

{מיתבי: בני חבורה שהיו מסובין לשתות, ועקרו רגליהן לצאת
לקראת חתן או לקראת כלה - כשהן יוצאין, אין טעונין ברכה
למפרע; כשהן חוזרין, אין טעונין ברכה לכתחלה - במה דברים
אמורים? שהניחו שם זקן או חולה! - אבל לא הניחו שם לא זקן
ולא חולה, כשהן יוצאין, טעונין ברכה למפרע; כשהן חוזרין,
טעונין ברכה לכתחלה

~מדקתני "עקרו רגליהן", מכלל דבדברים הטעונין ברכה
לאחריהן במקומן עסקינן - וטעמא דהניחו שם זקן או חולה הוא,
דכשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין אין טעונין
ברכה לכתחלה - אבל לא הניחו שם זקן או חולה, כשהן יוצאין
טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין, טעונין ברכה לכתחלה?! -
קשיא לרב חסדא!

<אמר רב נחמן בר יצחק: (קב,א) מאן תנא עקירות? רבי יהודה!
דתניא: חברים שהיו מסובין, ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או
לבית המדרש - כשהן יוצאין, אין טעונין ברכה למפרע, וכשהן
חוזרין, אין טעונין ברכה לכתחלה. אמר רבי יהודה: במה דברים
אמורים? בזמן שהניחו שם מקצת חברים - אבל לא הניחו שם

מקצת חברים, כשהן יוצאין, טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין, טעונין ברכה לכתחלה! ~אלא טעמא דבדברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן, דכשהן יוצאין, אין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין, אין טעונין ברכה לכתחלה - אבל דברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן, אפילו לרבנן, כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחילה!

^ לימא: תיהוי תיובתא דר' יוחנן #ולאו מי אותביניה חדא זימנא?! |אנימא: מהא נמי תיהוי תיובתא!# אאמר לך ר' יוחנן: הוא הדין, דאפילו דברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן נמי, אין צריכין לברך! - והא דקתני "עקרו רגליהן", להודיעך כחו דר' יהודה, דאפילו דברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן, טעמא דהניחו מקצת חברים - אבל לא הניחו מקצת חברים, כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין, טעונין ברכה לכתחלה!

תניא כוותיה דרב חסדא: חברים שהיו מסובין לשתות יין, ועקרו רגליהן וחזרו, אין צריכין לברך!

תנו רבנן: בני חבורה שהיו מסובין, וקדש עליהן היום - מביאין לו כוס של יין, ואומר עליו קדושת היום. ושני, אומר עליו ברכת המזון, דברי רבי יהודה. ר' יוסי אומר: אוכל והולך עד שתחשך. (קב"ב) גמרו, כוס ראשון, מברך עליו ברכת המזון. והשני, אומר עליו קדושת היום

{אמאי?! ונימרינהו לתרוייהו אחדא כסא?! אאמר רב הונא אמר רב ששת: אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד! גמאי טעמא? אאמר רב נחמן בר יצחק: לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות! {ולא?! והא תניא: הנכנס לביתו במוצאי שבת, מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים, ואחר כך אומר הבדלה על הכוס. ואם אין לו אלא כוס אחד, מניחו לאחר המזון, ומשלשן כולן לאחריו?! אאין לו שאני!

{והא יום טוב שחל להיות אחר השבת, דאית ליה, ואמר רב: יקנ"ה?! אאמרי: מדלא אמר זמן, מכלל דבשביעי של פסח עסקינן, דכל מאי דהוה ליה, אכיל ליה, ולית ליה! {והא יום טוב ראשון, דאית ליה, ואמר אביי: יקנ"ה, ורבא אמר: יקנ"ה?! |אלא הבדלה וקידוש חדא מילתא היא - ברכת המזון וקידוש, תרי מילי נינהו!

גופא: יום טוב שחל להיות אחר השבת - רב אמר: יקנ"ה, ושמואל

אמר: ינה"ק, **(קג,א) ורבה** אמר: יהנ"ק, **ולוי** אמר: קני"ה, **ורבנן** אמרי: קינ"ה. **מר בריה דרבנא** אמר: נקי"ה. **מרתא** אמר משמיה **דר' יהושע**: ניה"ק

שלח ליה **אבוה דשמואל לרבי**: ילמדנו רבינו סדר הבדלות היאך. שלח ליה: כך אמר **רבי ישמעאל בר רבי יוסי**, שאמר משום אביו, שאמר משום **רבי יהושע בן חנניה**: נהי"ק. אמר **ר' חנינא**: משל **דרבי יהושע בן חנניה** למלך שיוצא ואפרכוס נכנס. מלווין את המלך, ואחר כך יוצאים לקראת אפרכוס

גמאי הוי עלה? **אביי** אמר: יקזנ"ה <**אורבא** אמר: יקנה"ז - והילכתא כרבא

רב הונא בר יהודה איקלע **לבי רבא**. אייתו לקמייהו מאור ובשמים. בריך **רבא** אבשמים ברישא, והדר אמאור. אמר ליה: גוהא, בין בית שמאי ובין בית הלל, מאור ברישא והדר אבשמים?! #גומאי היא? <דתנן: **בית שמאי** אומרים: נר ומזון בשמים והבדלה, **ובית הלל** אומרים: נר ובשמים ומזון והבדלה!# <עני **רבא** בתריה ואמר: זו דברי ר' מאיר! אבל ר' יהודה אומר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון, שהוא בתחלה, ועל הבדלה, שהיא בסוף! - על מה נחלקו? על המאור ועל הבשמים - בית שמאי אומרים: מאור ואחר כך בשמים, ובית הלל אומרים: בשמים ואחר כך מאור. ואמר **רבי יוחנן**: נהגו העם כבית הלל, ואליבא דר' יהודה!

רב יעקב בר אבא איקלע **לבי רבא**. חזיה דבריך "בורא פרי הגפן" אכסא קמא, והדר בריך אכסא דברכתא, ואישתי. אמר ליה: גלמה לך כולי האי?! הא בריך לן מר חדא זימנא?! <אמר ליה: כי הוינן בי ריש גלותא, הכי עבדינן! אמר ליה: גיתנח בי ריש גלותא, דהכי עביד, דספק מייתי לן, ספק לא מייתי לן - הכא, הא מנח כסא קמן, ודעתן עילויה?! <אמר ליה: אנא עבדי כתלמידי דרב, **דרב ברונא ורב חננאל**, תלמידי דרב, הוו יתבי בסעודתא. **(קג,ב)** קאי עליהו **רב ייבא סבא**. אמרו ליה: "הב לן וניבריך!" לסוף אמרו ליה: "הב לן ונישתי!" אמר להו: הכי אמר **רב**: כיון דאמריתו "הב לן וניבריך!", איתסרא לכו למישתי! - מאי טעמא? דאסחיתו דעתיכו!

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה, וקאי עליהו **רב אחא בריה דרבא**. **אמימר** בריך על כל כסא וכסא, **ומר זוטרא** בריך אכסא קמא ואכסא בתרא. **רב אשי** בריך אכסא קמא, ותו

לא בריך. אמר להו **רב אחא בר רבא**: אנן כמאן נעביד? **אמימר** אמר: נמלך אנא. **מר זוטרא** אמר: אנא דעבדי כתלמידי דרב. **ורב אשי** אמר: לית הילכתא כתלמידי דרב, דהא יום טוב שחל להיות אחר השבת, ואמר **רב**: יקנ"ה! #ולא היא! - התם, עקר דעתיה ממשתיא - הכא, לא עקר דעתיה ממשתיא!#

כי מטא לאבדולי, קם שמעיה ואדליק אבוקה משרגא. אמר ליה: ;למה לך כולי האי?! הא מנחא שרגא?! <אמר ליה: שמעא מדעתיה דנפשיה קא עביד! אמר ליה: אי לא שמיע ליה מיניה דמר, לא הוה עביד! <אמר ליה: ;לא סבר ליה מר: אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר?!

פתח ואמר: "המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחשך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה". אמר ליה: ;למה לך כולי האי?! והאמר **רב יהודה** אמר **רב**: "המבדיל בין קודש לחול" זו היא הבדלתו של רבי יהודה הנשיא?! <אמר ליה: אנא כהא סבירא לי, דאמר **ר' אלעזר** אמר **רבי אושעיא**: הפוחת לא יפחות משלש, והמוסיף לא יוסיף על שבע! אמר ליה: (קד,א) ;והא מר, לא תלתא אמר ולא שבע אמר?! <אמר ליה: איברא! "בין יום השביעי לששת ימי המעשה" מעין חתימה היא, ואמר **רב יהודה** אמר **שמואל**: המבדיל צריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימתו! ופומבדיתאי אמרי: מעין פתיחתן סמוך לחתימתן!

;מאי בינייהו? <איכא בינייהו יום טוב שחל להיות אחר השבת, דחתמינן "בין קודש לקודש" - מאן דאמר מעין פתיחתן סמוך לחתימתן, לא בעי למימר: "בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת", ומאן דאמר: מעין חתימתן סמוך לחתימתן, בעי למימר: "בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת"!

גופא: אמר **רבי אלעזר** אמר **רבי אושעיא**: הפוחת לא יפחות משלש, והמוסיף לא יוסיף על שבע - {מיתבי: אומר הבדלות במוצאי שבתות, ובמוצאי ימים טובים, ובמוצאי יום הכפורים, ובמוצאי שבת ליום טוב, ובמוצאי יום טוב לחולו של מועד - אבל לא במוצאי יום טוב לשבת. הרגיל אומר הרבה, ושאינו רגיל אומר אחת?! <תנאי היא! דאמר **ר' יוחנן**: בנן של קדושים אומר אחת, ונהגו העם לומר שלש ;מאן ניהו "בנן של קדושים"? <רבי מנחם בר סימאי! ;ואמאי קרו ליה "בנן של קדושים"? <דלא איסתכל בצורתא דזוזא!

שלח ליה **רב שמואל בר אידי**: חנניא אחי אומר אחת #ולית הלכתא כוותיה#

אמר **רבי יהושע בן לוי**: המבדיל צריך שיאמר מעין הבדלות האמורות בתורה {מיתבי: סדר הבדלות היאך? אומר: "המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, בין טמא לטהור, בין הים לחרבה, בין מים העליונים למים התחתונים, בין כהנים ללויים וישראלים", וחותרם ב"סדר בראשית". **ואחרים** אומרים: ב"יוצר בראשית". **רבי יוסי ברבי יהודה** אומר: חותרם: "מקדש ישראל" ~ ואם איתא, הא "בין הים לחרבה" לא כתיבא ביה הבדלה?! |**סמי מכאן** "בין הים לחרבה"! {אי הכי, "בין יום השביעי לששת ימי המעשה" נמי?!
כמעין חתימה הוא! {בצר חדא, וליכא שבע?!
כאמרי: כהנים לויים וישראלים תרי מילי נינהו - בין לויים לישראלים, דכתיב: (דברים י) "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי"; בין הכהנים ללויים, דכתיב: (דברי הימים א כג) "בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים!"

מחתם מאי חתים? **ארב** אמר: "מקדש ישראל", **אושמואל** אמר: "המבדיל בין קודש לחול". לייט עלה **אביי**, ואיתמא: **רב יוסף**, אהא דרב

תנא משמיה **דרבי יהושע בן חנניא**: כל החותרם: "מקדש ישראל והמבדיל בין קודש לחול" מאריכין לו ימיו ושנותיו (**קדב**) #ולית הלכתא כוותיה#

עולא איקלע לפומבדיתא. אמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה: "זיל! אמטי ליה כלכלה דפירי, וחזי היכי אבדיל!". לא אזל. שדר ליה לאביי. כי אתא אביי, אמר ליה: "היכי אמר?" אמר ליה: "ברוך המבדיל בין קודש לחול". אמר: "ותו לא?! אתא לקמיה דאבוה. אמר ליה: "היכי אמר?" אמר ליה: "אנא לא אזלי - אנא שדריתיה לאביי, ואמר לי: "המבדיל בין קודש לחול" אמר ליה: "רברבנותיה דמר וסררותיה דמר גרמא ליה למר דלא תימא שמעתיה מפומיה!"

{מיתבי: כל הברכות כולן, פותח בברוך וחותרם בהן בברוך, חוץ מברכת מצות, וברכת הפירות, וברכה הסמוכה לחבירתה, וברכה אחרונה שבקרית שמע. שיש מהן פותח בברוך ואין חותרם בברוך, ויש מהן שחותם בברוך ואין פותח בברוך. ו"הטוב והמטיב" פותח בברוך ואינו חותרם בברוך

(**קהא**) {קשיא לעולא! אמר לך עולא: הא נמי כברכת המצות

דמיא! ברכת המצות, מאי טעמא? משום דהודאה היא - הא נמי,
הודאה היא!

רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא, וקאי
עליהו רב המנונא סבא. אמרו ליה: "זיל, חזי! אי מקדיש יומא,
נפסיק וניקבעיה לשבתא". אמר להו: "לא צריכיתו - שבתא קבעה
נפשה!" דאמר **רב**: כשם שהשבת קובעת למעשר, כך שבת קובעת
לקידוש. סבור מינה: כי היכי דקבעה לקידוש, כך קבעה להבדלה.
אמר להו **רב עמרם**: הכי אמר **רב**: לקידוש קובעת, ולא להבדלה
קובעת! והני מילי לענין מיפסק, דלא מפסקינן - אבל אתחולי, לא
מתחלינן! ומיפסק נמי לא אמרן אלא באכילה - אבל בשתיה, לא!
ושתיה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושיכרא - אבל מיא, לית לן
בה

ופליגא דרב הונא, **דרב הונא** חזייה לההוא גברא דשתה מיא
קודם הבדלה. אמר ליה: "לא מיסתפי מר מאסכרה!?" דתנא
משמיה **דרבי עקיבא**: כל הטועם כלום קודם שיבדיל, מיתתו
באסכרה

רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא

בעא מיניה **רבינא מרב נחמן בר יצחק**: מי שלא קידש בערב
שבת, מהו שיקדש והולך כל היום כולו? אמר ליה: מדאמרי **בני**
רבי חייא: מי שלא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל והולך כל השבת
כולו - הכא נמי, מי שלא קידש בערב שבת, מקדש והולך כל היום
כולו!

{איתיביה: לילי שבת ולילי יום טוב, יש בהן קדושה על הכוס, ויש
בהן הזכרה בברכת המזון - שבת ויום טוב, אין בהם קדושה על
הכוס, ויש בהן הזכרה בברכת המזון ~ ואי סלקא דעתך מי שלא
קידש בערב שבת, מקדש והולך כל היום כולו, שבת ויום טוב נמי,
משכחת להו דיש בהן קדושה על הכוס! דאי לא קידש מאורתא,
מקדש למחר?! אמר ליה: "דאי" לא קתני!

{איתיביה: כבוד יום וכבוד לילה, כבוד יום קודם. ואם אין לו
אלא כוס אחד, אומר עליו (**קה, ב**) קידוש היום, מפני שקידוש
היום קודם לכבוד יום וכבוד לילה² ~ ואם איתא, לישבקה עד
למחר, וליעביד ביה תרתיה?! אמר ליה: חביבה מצוה בשעתה!

2 יש שלא גורסים "וכבוד הלילה", ויש גם כמה גרסות שונות בכ"י ובדפוסים שונים

{וּמִי אֲמַרִּינָן חֲבִיבָה מְצוּהָ בְשַׁעֲתָהּ?! וְהֵא תְנִיא: הַנִּכְנַס לְבֵיתוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת, מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְעַל הַמֵּאוּר וְעַל הַבְּשָׂמִים, וְאַחַר כֵּן אֹמֵר הַבְּדֵלָה עַל הַכּוֹס. וְאִם אֵין לוֹ אֵלֶּא כּוֹס אֶחָד, מְנִיחוֹ עַד לְאַחַר הַמְּזוּן, וּמְשַׁלְּשֵׁן כּוֹלֵן לְאַחֲרָיו - וְלֹא אֲמַרִּינָן חֲבִיבָה מְצוּהָ בְשַׁעֲתָהּ?! <אֲמַר לִיה: אֲנֵא לֹא חֲכִימָא אֲנֵא, וְלֹא חוּזָאָה אֲנֵא, וְלֹא יַחֲדָא אֲנֵא, אֵלֶּא גַמְרָנָא וְסַדְרָנָא אֲנֵא, וְכֵן מוֹרִין בְּבֵי מַדְרָשָׁא כּוּוֹתִי: שְׂאֲנִי לָן בֵּין עֵיּוּלֵי יוֹמָא לְאַפּוֹקֵי יוֹמָא - עֵיּוּלֵי יוֹמָא, כֹּל כַּמָּה דְּמַקְדָּמִינָן לִיה, עַדִּיף, וּמַחֲבִינָן לִיה - אֲפּוֹקֵי יוֹמָא, מֵאַחֲרֵינָן לִיה, כִּי הִיכִי דְלֹא לִיהוּי עַלְן כְּטוֹנָא!

שָׁמַע מִינָהּ מִיֵּהָא מִתְנַתִּין תְּמַנִּי: שָׁמַע מִינָהּ: הַמְּבַדִּיל בְּתַפְלָה צְרִיךְ שִׁיבְדִיל עַל הַכּוֹס; וְשָׁמַע מִינָהּ: בְּרַכָּה טַעוֹנָה כּוֹס; וְשָׁמַע מִינָהּ: כּוֹס שֶׁל בְּרַכָּה צְרִיךְ שִׁיעוֹר; וְשָׁמַע מִינָהּ: הַמְּבָרֵךְ צְרִיךְ שִׁיטְעוּס; וְשָׁמַע מִינָהּ: טַעְמוֹ פְּגָמוֹ; וְשָׁמַע מִינָהּ: טַעַם, מְבַדִּיל; (קו,א) וְשָׁמַע מִינָהּ: אֹמֵר שְׁתֵּי קְדוּשׁוֹת עַל כּוֹס אֶחָד; וְשָׁמַע מִינָהּ: בֵּית שְׂמַאי הִיא, וְאַלִּיבָא דְרַבִּי יְהוּדָה

רַב אַשִּׁי אָמַר: טַעְמוֹ פְּגָמוֹ, וְכּוֹס שֶׁל בְּרַכָּה צְרִיךְ שִׁיעוֹר, חֲדָא מִלְתָּא הִיא. וְהִיכִי קְאָמַר: מֵאֵי טַעְמָא טַעְמוֹ פְּגָמוֹ? מִשּׁוּם דְּכּוֹס שֶׁל בְּרַכָּה צְרִיךְ שִׁיעוֹר! **רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי** קְפִיד אַחְצָבָא פְּגִימָא; **רַב אִידִי בַר שִׁישָׁא** קְפִיד אַכְסָא פְּגִימָא; **מַר בַּר רַב אַשִּׁי** קְפִיד אֲפִילוֹ אַחְבִּיתָא פְּגִימָתָא

תְּנוּ רַבְנָן: (שְׁמוֹת כ) "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" - זֹכְרָהּוּ עַל הַיַּיִן. אֵין לִי אֵלֶּא בְּיוֹם - בְּלִילָה מְנִינָן? תְּלַמוּד לּוֹמַר: "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ!"

וּבְלִילָה מְנִינָן?! וְאַדְרַבְהָ! עֵיקַר קְדוּשָׁא בְּלִילָה הוּא קְדִישׁ, דְּכִי קְדִישׁ, תַּחֲלַת יוֹמָא בְּעֵי לְקִידוּשֵׁי! וְתוֹ: "בְּלִילָה מְנִינָן? תְּלַמוּד לּוֹמַר: "זְכוֹר אֶת יוֹם" - תְּנֵא מִיְהַדְרֵי אֲלִילָה, וְקָא נְסִיב לִיה קְרָא דִּימְמָא?! אֵהִיכִי קְאָמַר: "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" - זֹכְרָהּוּ עַל הַיַּיִן בְּכַנִּיסְתּוֹ. אֵין לִי אֵלֶּא בְּלִילָה - בְּיוֹם מְנִינָן? תְּלַמוּד לּוֹמַר: "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת!"

וּבְיוֹם מֵאֵי מְבָרֵךְ? <אֲמַר **רַב יְהוּדָה**: "בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן!"

רַב אַשִּׁי אֵיקְלַע לְמַחוּזָא. אָמְרוּ לִיה: "לִיקְדִישׁ לָן מַר קִידוּשָׁא רַבָּה!" הֲבוּ לִיה. סַבְר: מֵאֵי נִיהוּ "קִידוּשָׁא רַבָּה"? אָמַר: מְכַדִּי כֹל הַבְּרַכּוֹת כּוֹלֵן "בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן", אֲמַרִּי בְּרִישָׁא. אָמַר "בּוֹרָא פְּרִי

הגפן" ואגיד ביה. חזייה לההוא סבא דגחין ושתי. קרי אנפשיה:
(קהלת ב) "החכם עיניו בראשו"

אמרי **בני רבי חייא**: מי שלא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל והולך
בכל השבת כולו

ועד כמה? אמר ר' **זירא**: עד רביעי בשבת! כי הא דיתבי **רבי**
זירא קמיה **דרבי אסי**, ואמרי לה: **רבי אסי** קמיה **דרבי יוחנן**,
ויתבי וקאמר: לענין גיטין: חדא בשבתא, תרי, ותלתא - "בתר
שבתא"; ארבע, וחמשא, ומעלי יומא - "קמי שבתא"

אמר ר' **יעקב בר אידי**: אבל לא על האור

אמר **רב ברונא** אמר **רב**: (**קוב**) הנוטל ידיו, לא יקדש. אמר להו
רב יצחק בר שמואל בר מרתא: אכתי לא נח נפשיה דרב,
שכחנינהו לשמעתייה! זמנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה **דרב** -
זימנין דחביבא עליה ריפתא, מקדש אריפתא - זימנין דחביבא
ליה חמרא, מקדש אחמרא!

אמר **רב הונא** אמר **רב**: טעם אינו מקדש. בעא מיניה **רב חנא בר**
חיננא מרב הונא: טעם מהו שיבדיל? אמר ליה: אני אומר: טעם
מבדיל, **ורב אסי** אמר: טעם אינו מבדיל

רב ירמיה בר אבא איקלע לבי רב אסי. אישתלי וטעים מידי. הו
ליה כסא ואבדיל. אמרה ליה דביתהו: והא מר לא עביד הכי!
אמר לה: שבקיה! כרביה סבירא ליה!

אמר **רב יוסף** אמר **שמואל**: טעם אינו מקדש, טעם אינו מבדיל.
ורבה אמר **רב נחמן** אמר **שמואל**: טעם מקדש, וטעם מבדיל. (**קז**),
א) אמר **רבא**: הילכתא: טעם מקדש, וטעם מבדיל. ומי שלא קידש
בערב שבת, מקדש והולך כל היום כולו עד מוצאי שבת. מי שלא
הבדיל במוצאי שבת, מבדיל והולך כל השבת כולו

אמימר פתח לה להא שמעתא דרבא בהאי לישנא: אמר **רבא**:
הילכתא: טעם מקדש, טעם מבדיל. מי שלא קידש בערב שבת,
מקדש והולך כל היום כולו; מי שלא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל
והולך כל היום כולו

אמרי ליה **מר ינוקא** ומר **קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי**:

זימנא חדא איקלע אמימר לאתרין, ולא הוה לן חמרא. אייתינא ליה שיכרא ולא אבדיל. ובת טוות. למחר, טרחנא ואייתינא ליה חמרא, ואבדיל וטעים מידי. לשנה, תו איקלע לאתרין. לא הוה לן חמרא. אייתינא שיכרא. אמר: "אי הכי חמר מדינה הוא, אבדיל!" וטעים מידי. שמע מינה תלת: שמע מינה: המבדיל בתפלה, צריך שיבדיל על הכוס; ושמע מינה: אסור לו לאדם שיאכל קודם שיבדיל; ושמע מינה: מי שלא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל והולך כל השבת כולו

בעא מיניה **רב חסדא מרב הונא**: "מהו לקדושי אשיכרא? אמר: השתא, ומה פירזומא ותאיני ואסני, דבעאי מיניה **מרב, ורב מר' חייא, ורבי חייא מרבני**, ולא פשט ליה - שיכרא מיבעיא?! סבור מינה: קדושי הוא דלא מקדשין עילויה, אבל אבדולי, מבדלינן! אמר להו **רב חסדא**: הכי אמר **רב**: כשם שאין מקדשין עליו, כך אין מבדילין עליו! איתמר נמי: אמר **רב תחליפא בר אבימי** אמר **שמואל**: כשם שאין מקדשין עליו, כך אין מבדילין עליו

לוי שדר ליה **לרב** שיכרא בר תליסר מגני. טעמיה הוה בסיס טובא. אמר: "כגון זה, ראוי לקדש עליו, ולומר עליו כל שירות ותושבחות שבעולם!" בליליא צעריה. אמר: מיסרן ומפייס!

אמר **רב יוסף**: אדור ברבים דלא אישתי שיכרא!

אמר **רבא**: אישתי מי זוריון, ולא אישתי שיכרא!

ואמר **רבא**: תיהוי שקיותיה שיכרא, מאן דמקדש אשיכרא!

רב, אשכחיה **רב הונא** דקדיש אשיכרא. אמר ליה: שרי אבא למיקני איסתירי משיכרא!

תנו רבנן: אין מקדשין אלא על היין, ואין מברכין אלא על היין {אטו אשיכרא ואמיא, מי לא מברכין עליהו "שהכל נהיה בדברו"?! אמר **אביי**: הכי קאמר: אין אומרים "הבא כוס של ברכה לברך" אלא על היין!

תנו רבנן: אין מקדשין על השכר. משום **ר' אלעזר בר רבי שמעון** אמרו: מקדשין מטעימת יין כל שהוא. **ר' יוסי בר יהודה** אומר: מלא לוגמא

4 לפננו: "ר' הונא מר' חסדא", ופי הב"ח צ"ל לומר להפך, כי ר' חסדא היה תלמידו של ר' הונא, וכן הוא בכ"י

אמר **רב הונא** אמר **רב**, וכן תני **רב גידל דמן נרש**: המקדש וטעם מלא לוגמא, יצא - ואם לאו, לא יצא

אמר **רב נחמן בר יצחק**: אנא תנינא לה, לא "גידול בר מנשיא", ולא "גידול בר מניומי", אלא "גידול" סתמא! #למאי נפקא מינה? <למירמא דידיה אדידיה!#

סמוך למנחה -- איבעיא להו: "סמוך למנחה גדולה" תנן, או דילמא "סמוך למנחה קטנה" תנן? - "סמוך למנחה גדולה" תנן, ומשום פסח - דילמא אתי למימשך, (קז,ב) ואתי לאימנועי מלמיעבד פסחא? או דילמא "סמוך למנחה קטנה" תנן, ומשום מצה, דילמא אתי למיכלה למצה אכילה גסה?

<אמר **רבינא**: תא שמע: אפילו אגריפס המלך, שהוא רגיל לאכול בתשע שעות, אותו היום לא יאכל עד שתחשך - אי אמרת בשלמא, "סמוך למנחה קטנה" תנן, היינו רבותיה דאגריפס - אלא אי אמרת "סמוך למנחה גדולה" תנן, מאי רבותיה דאגריפס?! חל איסור עליה מעיקרא! אלא "סמוך למנחה קטנה" תנן! {סוף סוף, מאי רבותיה דאגריפס?! הא מטיא ליה זמן איסורא! כמהו דתימא? תשע שעות לאגריפס, כארבע שעות דידן דמי - קמשמע לן!

אמר **רבי יוסי**⁵: אבל מטביל הוא במיני תרגימא. ר' יצחק מטביל בירקי. תניא נמי הכי: השמש מטביל בבני מעיין, ונותנן לפני האורחים. ואף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר, שנאמר: (ירמיהו ד) "נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים!"

רבא הוה שתי חמרא כולי מעלי יומא דפיסחא, כי היכי דניגרריה לליביה, דניכול מצה טפי לאורתא. אמר **רבא**: מנא אמינא לה דחמרא מיגרר גריר? דתנן: (קח,א) בין הכוסות הללו, אם רצה לשתות ישתה - בין שלישי לרביעי, לא ישתה - ואי אמרת מסעד סעיד, אמאי ישתה? הא קא אכיל למצה אכילה גסה! אלא שמע מינה: מגרר גריר!

רב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפיסחא

^ נימא: קא סבר רב ששת "סמוך למנחה גדולה" תנן, ומשום פסחא הוא, דילמא מימשך ואתי לאימנועי מלמעבד פיסחא הוא. וסבר לה כי הא דאמר **רבי אלעזר** אמר **רבי אושעיא**⁶: מכשיר

5 כך לפננו, אבל ברי"ף ובכמה כ"י "ר' אסי", וכן מסתבר, כי אמורא הוא. אבל לא ברור אם זה רב אסי או רבי אסי

6 כ"ל כדאיתא בכ"י ובמסכת זבחים, ולפננו: "אמר רבי אושעיא אמר ר"א"

היה **בן בתירא** בפסח ששחטו שחרית בארבעה עשר לשמו, ומצפרא זמן פסחא הוא, דכולי יומא חזי לפסחא. דסבר: (שמות יב) "בין הערבים" - בין ערב דאתמול לערב דהאידינא אמרי: לא! שאני רב ששת, דאיסתניס הוה - דאי טעים בצפרא מידי, לאורתא לא הוה מהני ליה מיכלא!

ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב -- איתמר: מצה צריך הסיבה - מרור אין צריך הסיבה. יין - איתמר משמיה **דרב נחמן**: צריך הסיבה, ואיתמר משמיה **דרב נחמן**: אין צריך הסיבה - ולא פליגי - הא בתרתי כסי קמאי, הא בתרתי כסי בתראי! - אמרי לה להאי גיסא, ואמרי לה להאי גיסא - אמרי לה להאי גיסא: תרי כסי קמאי בעו הסיבה, דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות - תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה - מאי דהוה, הוה; ואמרי לה להאי גיסא: אדרבה! תרי כסי בתראי בעו הסיבה - ההיא שעתא דקא הויא חירות - תרי כסי קמאי, לא בעו הסיבה, דאכתי "עבדים היינו" קאמר - השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי, אידי ואידי בעו הסיבה

פרקדן לא שמיה הסיבה. הסיבת ימין לא שמה הסיבה - ולא עוד, אלא שמא יקדים קנה לוושט, ויבא לידי סכנה. אשה אצל בעלה, לא בעיא הסיבה. ואם אשה חשובה היא, צריכה הסיבה. בן אצל אביו, בעי הסיבה

‡איבעיא להו: תלמיד אצל רבו, מאי? אתא שמע: דאמר **אביי**: כי הוינן בי מר, זגינן אבירכי דהדדי. כי אתינן לבי **רב יוסף**, אמר לן: לא צריכתו - מורא רבך כמורא שמים! {מיתבי: עם הכל אדם מיסב, ואפילו תלמיד אצל רבו?!} ככי תניא ההיא, בשוליא דנגרי!

‡איבעיא להו: שמש מאי? אתא שמע: דאמר **ר' יהושע בן לוי**: השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב, יצא - מיסב, אין - לא מיסב, לא! - שמע מינה: בעי הסיבה! - שמע מינה!

ואמר **ר' יהושע בן לוי**: נשים חייבות בארבעה כוסות הללו, (קח,ב) שאף הן היו באותו הנס

אמר **ר' יהודה** אמר **שמואל**: ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה. שתאן חי, יצא; שתאן בבת אחת, יצא; השקה מהן לבניו ולבני ביתו, יצא -- שתאן חי יצא - אמר **רבא**: ידי יין,

יצא - ידי חירות, לא יצא; שתאן בבת אחת - **רב** אמר: ידי יין
יצא - ידי ארבעה כוסות, לא יצא; השקה מהן לבניו ולבני ביתו,
יצא - אמר **רב נחמן בר יצחק**: והוא דאשתי רובא דכסא

{מיתבי: ארבעה כוסות הללו, צריך שיהא בהן כדי רביעית, אחד
חי ואחד מזוג, אחד חדש ואחד ישן. **רבי יהודה** אומר: צריך שיהא
בו טעם ומראה יין ~ קתני מיהת: כדי רביעית - ואת אמרת כוס
יפה!? אמרי: אידי ואידי חד שיעורא הוא! מאי "כדי מזיגת כוס
יפה" דקאמר? לכל חד וחד! דהוי להו כולהו רביעית!

רבי יהודה אומר: צריך שיהא בו טעם ומראה יין - אמר **רבא**:
מאי טעמא דרבי יהודה? דכתיב: (משלי כג) "אל תרא יין כי
יתאדם!"

תנו רבנן: הכל חייבין בארבעה כוסות הללו, אחד אנשים, ואחד
נשים, ואחד תינוקות. אמר **ר' יהודה**: וכי מה תועלת יש לתינוקות
ביין?! אלא מחלקין להן (**קט,א**) קליות ואגוזין בערב פסח, כדי
שלא ישנו וישאלו! אמרו עליו על **רבי עקיבא**, שהיה מחלק קליות
ואגוזין לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו

תניא: **רבי אליעזר** אומר: חוטפין מצות בלילי פסחים, בשביל
תינוקות שלא ישנו

תניא: אמרו עליו על **ר' עקיבא**: מימיו לא אמר "הגיע עת לעמוד"
בבית המדרש, חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים. בערב פסח
בשביל תינוקות, כדי שלא ישנו; וערב יום הכפורים, כדי שיאכילו
את בניהם

תנו רבנן: חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, שנאמר: (דברים
טז) "ושמחת בחגך" - במה משמח? ביין! **רבי יהודה** אומר:
אנשים בראוי להם, ונשים בראוי להן - אנשים בראוי להם - ביין;
ונשים במאי? תני **רב יוסף**: בבבל, בבגדי צבעונין; בארץ ישראל,
בבגדי פשתן מגוהצין!

תניא: **רבי יהודה בן בתירא** אומר: בזמן שבית המקדש קיים, אין
שמחה אלא בבשר, שנאמר: (דברים כז) "וזבחת שלמים ואכלת
שם ושמחת לפני ה' אלהיך". ועכשיו, שאין בית המקדש קיים, אין
שמחה אלא ביין, שנאמר: (תהלים קד) "ויין ישמח לבב אנוש"

אמר **רבי יצחק**: קסתא דמוריסא דהוה בציפורי, היא הות כמין
לוגא דמקדשא, ובה משערין רביעית של פסת. אמר **רבי יוחנן**:

תמנייתא קדמייתא דהוה בטבריא, הות יתירה על דא ריבעא, ובה משערין רביעית של פסח

אמר ר' **חסדא**: רביעית של תורה: אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע! כדתניא: (ויקרא טו) "ורחץ במים את כל בשרו" - שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים; "במים" - במי מקוה; "את כל בשרו" - מים שכל גופו עולה בהן - וכמה הן? (**קטב**) אמה על אמה, ברום שלש אמות! ושיערו חכמים שיעור מי מקוה ארבעים סאה

אמר **רב אשי**: אמר לי **רבין בר חנינא**: שולחן של מקדש של פרקים הוה - דאי סלקא דעתך הדוקי הוה מיהדק, אמתא באמתא היכי מטבליה?! <מאי קושיא?!> דילמא בים שעשה שלמה הוה מטביל ליה! דתני ר' **חייא**: ים שעשה שלמה, מחזיק מאה וחמשים מקוה טהרה!

ולא יפחתו לו מארבעה -- {היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה?! והתניא: לא יאכל אדם תרי, ולא ישתה תרי, ולא יקנח תרי, ולא יעשה צרכיו תרי?!> אמר **רב נחמן**: אמר קרא: (שמות יב) "ליל שמורים" - ליל המשומר ובא מן המזיקין! <**רבא** אמר: כוס של ברכה מצטרף לטובה, ואינו מצטרף לרעה!> <**רבניא** אמר: ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות - כל חד וחד (**קי,א**) מצוה באפי נפשה הוא

לא יעשה צרכיו תרי - {אמאי?!> נמלך הוא?!> אמר **אביי**: הכי קאמר: לא יאכל תרי וישתה תרי, ולא יעשה צרכיו אפילו פעם אחת, דילמא חליש ומיתרע!

תנו רבנן: שותה כפלים, דמו בראשו - אמר **רב יהודה**: אימתני? בזמן שלא ראה פני השוק - אבל ראה פני השוק, הרשות בידו. אמר **רב אשי**: חזינא ליה ל**רב חנינא בר ביבי**, דאכל כסא הוה נפיק וחזי אפי שוקא. ולא אמרן אלא לצאת לדרך - אבל בביתו, לא! אמר ר' **זירא**: ולישן כלצאת לדרך דמי! אמר **רב פפא**: ולצאת לבית הכסא, כלצאת לדרך דמי! {ובביתו לא?!> והא **רבא** מני כשוריי! **ואביי**, כי שתי חד כסא, מנקיט ליה אימיה תרי כסי בתרי ידיה! **ורב נחמן בר יצחק**, כי הוה שתי תרי כסי, מנקיט ליה שמעיה חד כסא - חד כסא, מנקיט ליה תרי כסי בתרי ידיה?!> <אדם חשוב שאני!

אמר **עולא**: עשרה כוסות, אין בהם משום זוגות! #עולא לטעמיה, דאמר **עולא**, ואמרי לה במתניתא תנא: עשרה כוסות תיקנו

חכמים בבית האבל - ואי סלקא דעתך עשרה כוסות יש בהן משום זוגות, היכי קיימי רבנן ותקנו מילתא דאתי לידי סכנה?! - אבל תמניא יש בהן משום זוגות!

רב חסדא ורבה בר רב הונא, דאמרי תרוייהו: "שלום" לטובה מצטרף, לרעה לא מצטרף - אבל שיתא, יש בהן משום זוגות!
רבה ורב יוסף, דאמרי תרוייהו: "ויחונך" לטובה מצטרף, לרעה לא מצטרף - אבל ארבעה, יש בהן משום זוגות!

אבוי ורבא, דאמרי תרוייהו: "וישמרך" לטובה מצטרף, לרעה לא מצטרף! ואזדא רבא לטעמיה, **דרבא** אפקינהו לרבנן בארבעה כוסות, אף על גב דאיתזק רבא בר ליואי⁷, לא חש לה למילתא, דאמר: ההוא משום דאותבן בפירקא הוה!

אמר **רב יוסף**: אמר לי יוסף שידא: אשמדאי, מלכא דשידי, ממונה הוא אכולהו זוגי. ומלכא לא איקרי מזיק. איכא דאמרי לה להאי גיסא: אדרבה! מלכא רתחנא הוא - מאי דבעי, עביד. שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך, ואין מוחין בידו

אמר **רב פפא**: אמר לי יוסף שידא: בתרי קטלינן - בארבעה לא קטלינן - בארבעה מזקינן; בתרי, בין בשוגג בין במזיד - בארבעה, במזיד אין, בשוגג לא. ואי אישתלי ואיקרי ונפק, מאי תקנתיה? לינקוט זקפא דידיה דימיניה בידא דשמאליה, וזקפא דשמאליה בידא דימיניה, ונימא הכי: "אתון ואנא, הא תלתא!" ואי שמיע ליה דאמר: "אתון ואנא, הא ארבעה!", נימא ליה: "אתון ואנא, הא חמשה!" ואי שמיע ליה דאמר: "אתון ואנא, הא שיתא!", נימא ליה: "אתון ואנא, הא שבעה!" הוה עובדא עד מאה וחד, ופקע שידא

אמר **אמימר**: אמרה לי רישתינהי דנשים כשפניות: האי מאן דפגע בהו בנשים כשפניות, נימא הכי: "חרי חמימי בדיקולא בזיאי לפומייכו, נשי דחרשייא! קרח קרחייכי! פרח פרחייכי! (קי, ב) איבדור תבלונייכי! פרחא זיקא למוריקא חדתא, דנקטיתו נשים כשפניות. אדחנני וחננכי, לא אתיתי לגו - השתא דאתיתי לגו, קרחנני וחננכי!"

במערבא לא קפדי אזוגי

רב דימי מנהרדעא קפיד אפילו ארושמא דחביתא. הוה עובדא, ופקע חביתא!

כללא דמילתא: כל דקפיד, קפדי בהדיה - ודלא קפיד, לא קפדי

7 בכ"י: "רבה בר אהילאי", ובר"ח: "רבה בר לואי"

בהדיה - ומיהו, למיחש מיבעי!

כי אתא **רב דימי**, אמר: שתי ביצים, ושתי אגוזין, שתי קישואין, ודבר אחר, הלכה למשה מסיני. ומסתפקא להו לרבנן מאי ניהו דבר אחר, וגזור רבנן בכולהו זוגי משום דבר אחר

והא דאמרן עשרה, תמניא, שיתא, ארבעה, אין בהן משום זוגי - לא אמרן אלא לענין מזיקין - אבל לענין כשפים, אפילו טובא נמי חיישינן! כי הא דההוא גברא דגרשה לדביתהו. אזלה⁸ אינסבה לחנואה. כל יומא הוה אזיל ושתי חמרא. הוה קא עבדא ליה כשפים ולא קא מהניא לה ביה, משום דהוה מזדהר בנפשיה בזוגא. יומא חד, אשתי טובא, ולא הוה ידע כמה שתי. עד שיתסר הוה צייל ואיזדהר בנפשיה - מכאן ואילך, לא הוה צייל, ולא איזדהר בנפשיה. אפיקתיה בזוגא. כי הוה אזיל, גס ביה ההוא טייעא. אמר ליה: "גברא קטילא הוא דאזיל הכא!" אזיל חבקה לדיקלא. צווח דיקלא ופקע הוא

אמר **רב עזרא**: קערות וככרות, אין בהם משום זוגות. כללא דמילתא: כל שגמרו בידי אדם, אין בהם משום זוגות; גמרו בידי שמים, במילי מיני דמיכל, חיישינן. חנות, אין בהן משום זוגות; נמלך, אין בהן משום זוגות; אורח, אין בו משום זוגות; אשה, אין בה משום זוגות. ואי אשה חשובה, חיישינן

אמר **רב חיננא בריה דרבי יהושע**: איספרגוס מצטרף לטובה, ואין מצטרף לרעה

אמר **רבינא** משמיה **דרבא**: זוגי לחומרא. ואמרי ליה: זוגי לקולא

אמר **רב יוסף**: תרי דחמרא וחד דשיכרא לא מצטרף - תרי דשיכרא וחד דחמרא, מצטרף. וסימניך: זה הכלל: כל המחובר לו מן החמור ממנו, טמא - מן הקל ממנו, טהור

אמר **רב נחמן** אמר **רב**: תרי קמא תכא וחד אתכא, מצטרפי - חד מקמי תכא ותרי אתכא, לא מצטרפין {מתקיף לה **רב משרשיא**: אטו אנן לתקוני תכא קא בעינן?! לתקוני גברא בעינן, וגברא קא מיתקן וקאי! #⁹דכולי עלמא, תרי אתכא וחד לבתר תכא, לא מצטרפי, כי ההיא מעשה דרבה בר נחמני#

אמר **רב יהודה** אמר **שמואל**: כל המזוג מצטרף, (**קיא,א**) חוץ מן המים. ור' **יוחנן** אמר: אפילו מים. אמר **רב פפא**: לא אמרן אלא חמימי לגו קרירי, וקרירי לגו חמימי - אבל חמימי לגו חמימי, וקרירי לגו קרירי, לא

8 לפננו: "אזיל"

9 כך בכ"י, ולפננו נוסף "אלא אמר ר' משרשיא"

אמר **ריש לקיש**: ארבעה דברים, העושה אותן, דמו בראשו, ומתחייב בנפשו. אלו הן: הנפנה בין דקל לכותל, והעובר בין שני דקלים, והשותה מים שאולין, והעובר על מים שפוכין - ואפילו שפכתו אשתו בפניו

הנפנה בין דקל לכותל - לא אמרן אלא דלית ליה ארבע אמות - אבל אית ליה ארבע אמות, לית לן בה. וכי לית ליה ארבע אמות לא אמרן אלא דליכא דירכא אחרינא - אבל איכא דירכא אחרינא, לית לן בה

והעובר בין שני דקלים - לא אמרן אלא דלא פסקינהו רשות הרבים, אבל פסקינהו רשות הרבים, לית לן בה

השותה מים שאולין - לא אמרן אלא דשיילינהו קטן - אבל גדול, לית לן בה. ואפילו שיילינהו קטן נמי לא אמרן אלא בשדה, דלא שכיחי - אבל בעיר, דשכיחי, לית לן בה. ואפילו בשדה נמי לא אמרן אלא מיא - אבל חמרא ושיכרא, לית לן בה

והעובר על מים שפוכין - לא אמרן אלא דלא אפסקינהו בעפרא, ולא תף בהו רוקא - אבל אפסקינהו או תף בהו רוקא, לית לן בה. ולא אמרן אלא דלא עבר עלייהו שימשא, ולא עבר עלייהו שיתין ניגרי - אבל עבר עלייהו שימשא, ועבר עלייהו שיתין ניגרי, לית לן בה. ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא ולא סיים מסני - אבל רכיב חמרא וסיים מסני, לית לן בה. והני מילי היכא דליכא למיחש לכשפים - אבל היכא דאיכא למיחש לכשפים, אף על גב דאיכא כל הני, חיישינן! כההוא¹⁰ גברא דרכיב חמרא וסיים מסני, וגמוד מסאניה וצוו כרעיה

תנו רבנן: שלשה, אין ממצעין ולא מתמצעין, ואלו הן: הכלב, והדקל, והאשה. ויש אומרים: אף החזיר. ויש אומרים: אף הנחש - וְאִי מַמְצַעִין, מאי תקנתיה? אמר **רב פפא**: נפתח ב"אל" ונפסיק ב"אל"; אי נמי, נפתח ב"לא" ונפסיק ב"לא"!

הני בי תרי דמצעא להו אשה נדה - אם תחלת נדתה היא, הורגת אחד מהן; אם סוף נדתה היא, מריבה עושה ביניהן - וְמַאי תקנתיה? אנפתח ב"אל" ונפסיק ב"אל"!

הני תרי נשי דיתבן בפרשת דרכים, חדא בהאי גיסא דשבילא וחדא באידך גיסא, ומכוונן אפייהו להדדי - ודאי בכשפים עסיקן!

10 לפננו: "וההוא", ויש גורסים: "דההוא"

גמאי תקנתיה? <אי איכא דירכא אחרינא, ליזיל בה - ואי ליכא דירכא אחרינא, אי איכא איניש אחרינא בהדיה, נינקטו לידייהו בהדי הדדי וניחלפו - ואי ליכא איניש אחרינא, נימא הכי: "אגרת, אזלת, אסיא, בלוסיא - מתקטלא בחיק קבל!"

האי מאן דפגע באיתתא בעידנא דסלקא מטבילת מצוה - אי איהו קדים ומשמש, אחדא ליה לדידיה רוח זנונים - אי איהו קדמה ומשמשה, אחדא לה לדידה רוח זנונים - גמאי תקנתיה? אלימא הכי: (תהלים קז) "שופך בוז על נדיבים, ויתעם בתהו לא דרך"

אמר ר' יצחק: מאי דכתיב: (תהלים כג) "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי"? - זה הישן בצל דקל יחידי, ובצל לבנה! - ובצל דקל יחידי לא אמרן אלא דלא נפיל טולא דחבריה עילויה - אבל נפל טולא דחבריה עילויה, לית לן בה! {אלא הא דתניא: הישן בצל דקל יחידי בחצר, והישן בצל לבנה, דמו בראשו - היכי דמי? ^ אי לימא דלא נפל טולא דחבריה עילויה - אפילו בשדה נמי! <אלא לאו שמע מינה: בחצר, אף על גב דנפיל טולא דחבריה עילויה! - שמע מינה! ובצילה של לבנה לא אמרן אלא במערבה - אבל במדינחתא, לית לן בה!

(קיא,ב) האי מאן דמפני אגירדא דדיקלא, אחדא ליה לדידיה רוח פלגא. והאי מאן דמצלי רישיה אגירדא דדיקלא, אחדא ליה רוח צרדא. האי מאן דפסעי אדיקלא, אי מיקטל, קטיל; אי איעקר, מיעקר ומיית - והני¹¹ מילי דלא מנח כרעיה עילויה - אבל מנח כרעיה עילויה, לית לן בה!

חמשה טולי הוי: טולא דדיקלא יחידא, טולא דכנדא, טולא דפרחא, טולא דזרדתא. איכא דאמרי: אף טולא דארבא, וטולא דערבתא. כללא דמילתא: כל דנפיש ענפיה, קשי טוליה - וכל דקשי סילויה, קשי טוליה - לבר מכרו משא, אף על גב דקשי סילויה, לא קשי טוליה - דאמרה לה שידא לברה: "פירחי נפשיך מכרו משא, דאיהו הוא דקטיל לאבוך, וקטיל לדידיה!"

אמר רב אשי: חזינא לרב כהנא דפריש מכולהו טולי

בי פרחי: "רוחי"; דבי זרדתא: "שידא"; דבי איגרי: "רישפי" גמאי נפקא מינה? לקמיעא! דבי פרחי, בריה שאין לה עינים גמאי נפקא מינה? אלגוזי לה!

זימנא חדא הוה אזיל צורבא מרבנן לאפנויי לבי פרחי. שמע דקא אתא עילויה וגזי לה. כי אזלא, חבקיה לדיקלא. צווח דיקלא

11 זה גרסת ב"ח, ולפננו חסר ו'

ופקעה היא פרחא¹²

דבי זרדתא - "שידי" -- הא זרדתא דסמיכה למתא, לא פחתא משיתין שידי, למאי נפקא מינה? אלמיכתב לה קמיעא!

ההוא בר קשא דמתא, דאזיל וקאי גבי זרדתא דהוה סמיך למתא. עלו ביה שיתין שידי ואיסתכן. אתא לההוא מרבנן דלא ידע דזרדתא דשיתין שידי היא. כתב לה קמיע לחדא שידא. שמע דתלו חנגא בגוויה, וקא משרו הכי: "סודריה דמר, כי צורבא מרבנן. בדיקנא ביה במר, דלא ידע "ברוך"! אתא ההוא מרבנן דידע דזרדתא שיתין שידי הוה. כתב לה קמיעא דשיתין שידי. שמע דקא אמרו: "פנו מנייכו מהכא!"

(דברים לב:כד) "קטב מרירי" - תרי קטבי הוו - חד מקמי טיהרא, וחד מבתר טיהרא. דמקמי טיהרא, "קטב מרירי" שמו, ומיחזי בי כדא דכמכא, והדר ביה בחשא¹³. דבתר טיהרא (תהלים צא) "קטב ישוד צהרים" שמו, ומיחזי בי קרנא דעיזא, והדר ביה כנפיא

אביי הוה שקיל ואזיל, ואזיל רב פפא מימיניה ורב הונא בריה דרב יהושע משמאליה. חזייה לההוא קטב מרירי דקא אתי לאפיה דשמאליה. אהדרא לרב פפא לשמאליה ולרב הונא בריה דרב יהושע לימיניה¹⁴. אמר ליה רב פפא: "אנא, מאי שנא, דלא חשש לי? אמר ליה: את, שעתא קיימת לך!"

מחד בתמוז עד שיתסר ביה, ודאי שכחי - מכאן ואילך, ספק שכחי ספק לא שכחי. ומשתכחי בטולי דחצבא דלא חצב גרמידא, ובטולי דצפרא ופניא דלא הוי גרמידא. ועיקר בטולי דבית הכסא

אמר **רב יוסף**: הני תלת מילי, יהיב ארבונא לנהורא: מן דסריק רישיה יבש, ומן דשתי טיף טיף, ומן דסיים מסני אדמייתניה כרעא. תלאי בביתא, קשי לעניותא, כדאמרי אינשי: תלא סילתא, תלא מזוניה. ולא אמרן אלא ריפתא, אבל בישרא וכוורי, לית לן בה - אורחיה היא! פארי בביתא, קשי לעניותא; נשורא בביתא, קשי לעניותא. בלילי שבתות ובלילי רביעית, שרו מזיקין עילויה. איסרא דמזוני, "נקיד" שמיה; איסרא דעניותא, "נבל" שמיה. צעא אפומא דחצבא, קשי לעניותא. מאן דשתי מיא בצעי, קשי לברוקתי; דאכיל תחלי ולא משי ידיה, מפחיד תלתין יומין; (**קניב**,

12 יש בזה כמה גרסות בכ"י. לפי רש"י: "פקעה היא וצווח דיקלא", וגר"א מחק "פרחא"

13 ברש"י ורשב"ם: "בחשא בקדרא והדר כדא דכמכא"

14 ברשב"ם: "ואהדריה לרב הונא מימיניה ולרב פפא משמאליה"

א דמסוכר ולא משי ידיה, מפחיד שבעה יומי; דשקיל מזייה ולא משי ידיה, מפחיד תלתא יומי; דשקיל טופריה ולא משי ידיה, מפחיד חד יומא, ולא ידע מאי קא מפחיד. ידא אאוסיא, דרגא לפחדא; ידא אפותא, דרגא לשינתא

תנא: אוכלין ומשקין תחת המטה, אפילו מחופין בכלי ברזל, רוח רעה שורה עליהן

תנו רבנן: לא ישתה אדם מים, לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות. ואם שתה, דמו בראשו מפני סכנה גמאי סכנה? ארוח רעה! גואם צחי, מאי תקנתיה? אלימא¹⁵ שבעה קולות שאמר דוד על המים, והדר נישתי, שנאמר: (תהלים כט) "קול ה' על המים אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים. קול ה' בכח, קול ה' בהדר. קול ה' שובר ארזים, וישבר ה' את ארזי הלבנון. קול ה' חוצב להבות אש, קול ה' יחיל מדבר. יחיל ה' מדבר קדש, קול ה' יחולל אילות. ויחשף יערות, ובהיכלו כולו אומר כבוד". ואי לא, לימא הכי: "לול שפן אניגרון אנירדפין. בין כוכבי יתיבנא, בין בליעי שמיני אזילנא". ואי לא, אי איכא איניש בהדיה, ניתעריה ולימא ליה: "פלניא בר פלנתא, צחינא מיא", והדר נישתי. ואי לא, מקרקש נכתמא אחצבא, והדר נישתי. ואי לא, נישדי בה מידי, והדר נישתי

תנו רבנן: לא ישתה אדם מים, לא מן הנהרות ולא מן האגמים בלילה. ואם שתה, דמו בראשו מפני הסכנה גמאי סכנה? אסכנת שברירי! גואי צחי, מאי תקנתיה? אי איכא איניש בהדיה, לימא ליה: "פלניא בר פלנתא! צחינא מיא". ואי לא, לימא איהו לנפשיה: "פלניא! אמרה לי אימי: "איזדהר משברירי, שברירי, ברירי, רירי, ירי, רי". צחינא מיא בכסי חיורי"

ואפילו מן התמחוי -- {פשיטא! אלא נצרכא אלא אפילו לר' עקיבא, דאמר: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות - הכא, משום פרסומי ניסא מודה!

תנא **דבי אליהו**: אף על פי שאמר ר' **עקיבא**: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות - אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו גמאי נינהו? אמר **רב פפא**: כסא דהרסנא, כדתנן: ר' יהודה **בן תימא** אומר: הוי עז כנמר וקל כנשר, רץ כצבי וגבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים

תנו רבנן: שבעה דברים צוה ר' **עקיבא** את **רבי יהושע** בנו: בני! אל תשב בגובהה של עיר ותשנה; ואל תדור בעיר שראשיה

15 לפננו: "נימא", וכן להלן

תלמידי חכמים; ואל תכנס לביתך פתאום - כל שכן לבית חבירך; ואל תמנע מנעלים מרגליך; השכם ואכול בקיץ מפני החמה, ובחורף מפני הצינה; ועשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות; והוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו. אמר **רב פפא**: לא למיזבן מיניה, ולא לזבוני ליה, אלא למעבד שותפות בהדיה. והשתא דאמר **רב שמואל בר יצחק**: מאי דכתיב: (איוב א) "מעשה ידיו ברכת" - כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך, אפילו למיזבן מיניה ולזבוני ליה שפיר דמי!

חמשה דברים צוה ר' **עקיבא** את **רבי שמעון בן יוחי** כשהיה חבוש בבית האסורין. אמר לו: "רבי! למדני תורה!" אמר: "איני מלמדך!" אמר לו: "אם אין אתה מלמדני, אני אומר ליוחי אבא, ומוסרך למלכות!" אמר לו: "בני! יותר ממה שהעגל רוצה לינק, פרה רוצה להניק!" אמר לו: "ומי בסכנה? והלא עגל בסכנה!" אמר לו: "אם בקשת ליחנק, היתלה באילן גדול. וכשאתה מלמד את בנך, למדהו בספר מוגה!" #; מאי היא? אמר **רבא**, ואיתימא **רב משרשיא**: בחדתא שבשתא, כיון דעל, על#; לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך! #; מאי ניהו? גרושה בחיי בעלה! דאמר מר: גרוש שנשא גרושה, ארבע דעות במטה. ואי בעית אימא: אפילו באלמנה, לפי (**קיב,ב**) שאין כל אצבעות שוות#; מצוה וגוף גדול - אוכל פירות ולא שכר; מצוה וגוף טהור - נושא אשה ולו בנים

ארבעה דברים צוה **רבינו הקדוש** את בניו: אל תדור בשכנציב, משום דליצני הוו, ומשכו לך בליצנותא; ואל תשב על מטת ארמית #; איכא דאמרי: דלא תיגני בלא קרית שמע, ואיכא דאמרי: דלא תינסב גיורתא, ואיכא דאמרי: ארמאית ממש, ומשום מעשה דרב פפא#; ואל תבריח עצמך מן המכס, דילמא משכחו לך ושקלי מנך כל דאית לך; ואל תעמוד בפני השור בשעה שעולה מן האגס, מפני שהשטן מרקד בין קרניו! #; אמר **רבי שמואל**: בשור שחור וביומי ניסן#

תני **רב אושעיא**: מרחיקין משור תם חמשים אמה - משור מועד, כמלא עיניו

תנא משמיה **דרבי מאיר**: ריש תורא בדיקולא, סק לאיגרא ושדי דרגא מתותך

אמר **רב**: ניזהא דתורא: "הן הן"; ניזהא דאריה: "זה זה"; ניזהא דגמלא: "דא דא"; ניזהא דארבא: "הילני הייא הילא והילוק הוליא"

אמר **אביי**: עור, דג, וכוס, חמין, וביצים, וכנים לבנים - כולן קשין

לדבר אחר -- עור - מאן דגני אמשכא דצלא; דג - שיבוטא ביומי
ניסן; כוס - שיורי כסא דהרסנא; חמין - חמימי דחמימי משדרו
עילויה; ביצים - מאן דמדרך אקליפיים; כינים לבנים - מאן
דמחוור לבושיה, ולא נטיר ליה תמניא יומי, והדר לבוש לה, בריין
הנדך כינים, וקשין לדבר אחר

אמר **רב פפא**: ביתא דאית ביה שונרא, לא ניעול בה איניש בלא
מסני #;מאי טעמא? <משום דשונרא קטיל לחיויא ואכיל ליה,
ואית ביה בחיויא גרמי קטיני, ואי יתיב לה גרמא דחיויא אכרעיה,
לא נפיק, ואסתכן ליה # איכא דאמרי: ביתא דלית ביה שונרא, לא
ניעול ביה איניש בהכרא #;מאי טעמא? <דילמא מיכריך ביה
חויא, ולא ידע, ומסתכן #

שלשה דברים צוה ר' ישמעאל בר' יוסי את רבי:

מק"ש - סימן

אל תעש מום בעצמך! #;מאי היא? <לא תיהוי לך דינא בהדי
תלתא, דחד הוי בעל דינדך, ותרי סהדי #; ואל תעמוד על המקח
בשעה שאין לך דמים; אשתך טבלה, אל תזקק לה לילה
הראשונה! # אמר **רב**: ובנדה דאורייתא, הואיל והוחזק מעין
פתוח, דילמא משכה זיבה #

שלשה דברים צוה **רבי יוסי בר' יהודה** את **רבי**: אל תצא יחידי
בלילה, ואל תעמוד בפני הנר ערום, ואל תכנס למרחץ חדש שמא
תפחת! #;עד כמה? <אמר **ר' יהושע בן לוי**: עד שנים עשר חדש #
ואל תעמוד בפני הנר ערום, דתניא: העומד בפני הנר ערום הוי
נכפה, והמשמש מטתו לאור הנר הויין לו בנים נכפין

תנו רבנן: המשמש מטתו על מטה שתינוק ישן עליה, אותו תינוק
נכפה -- ולא אמרן אלא דלא הוי בר שתא - אבל הוי בר שתא,
לית לן בה; ולא אמרן אלא דגני להדי כרעיה - אבל גני להדי
רישיה, לית לן בה; ולא אמרן אלא דלא מנח ידיה עילויה - אבל
מנח ידיה עילויה, לית לן בה

אל תצא יחידי בלילה - דתניא: לא יצא יחידי בלילה, לא בלילי
רביעיות, ולא בלילי שבתות, מפני שאגרת בת מחלת היא, ושמונה
עשרה רבוא של מלאכי חבלה יוצאין, וכל אחד ואחד יש לו רשות
לחבל בפני עצמו. מעיקרא הוו שכיחי כולי יומא. זמנא חדא, פגעה
ברבי חנינא בן דוסא. אמרה ליה: "אי לאו דמכרזן עלך ברקיע:

"הזהרו בחנינא ובתורתו!" סכנתיד! אמר לה: "אי חשיבנא ברקיע, גוזר אני עליך שלא תעבורי ביישוב לעולם!" אמרה ליה: "במטותא מינד! שבק לי רווחא פורתא!" שבק לה לילי שבתות ולילי רביעיות

ותו, חדא זמנא פגעה ביה באביי. אמרה ליה: "אי לאו דמכרזי עלך ברקיע: "הזהרו בנחמני ובתורתו!" הוה סכנתיד!" אמר לה: "אי חשיבנא ברקיע, גוזרני עלייכי שלא תעבורי ביישוב לעולם!" #הא קא חזינן דעברה! אמרי: הני (קיג,א) גזייתא נינהו, דשמטי סוסיא ואתו דברי להו!#

אמר ליה **רב לרב אסי**: לא תדור במתא דלא צניף בה סוסיא, ולא נבח בה כלבא; ואל תדור בעיר דריש מתא אסיא; ולא תנסיב תרתי. אי נסבת תרתי, נסיב תלת!

אמר ליה **רב לרב כהנא**: הפוך בנבילתא, ולא תיפוך במילי; פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא, ולא תימא "כהנא אנא! וגברא רבא אנא! וסניא בי מלתא"; סלקת לאיגרא, שירותך בהדך. מאה קרי במתא בזוזא, תותי כנפיך ניהוו!

אמר ליה **רב לחייא בריה**: לא תשתי סמא, ולא תשוור ניגרא, ולא תעקר ככא, ולא תקנא בחיויא, ולא תקנא בארמאה

תנו רבנן: שלשה אין מתקנאין בהן, ואלו הן: נכרי קטן, ונחש קטן, ותלמיד קטן. מאי טעמא? דמלכותיהו אחורי אודנייהו קאי! אמר ליה **רב לאיבו בריה**: טרחי בך בשמעתא ולא מסתייע מילתא - תא, אגמרך מילי דעלמא! אדחלא אכרעיד, זבינד זבין! כל מילי זבין ותחרט, בר מחמרא, דזבין ולא תחרט! שרי כיסיד, פתח שקיד! קבא מארעא, ולא כורא מאיגרא! תמרא בחלוזך, לבית סודנא רהיט! #ועד כמה? אמר **רבא**: עד תלתא סאה!#

אמר **רב פפא**: אי לא דרמאי שכרא, לא איעתרי! איכא דאמרי: אמר **רב חסדא**: אי לא דרמאי שכרא, לא איעתרי!

מאי "סודנא"? אמר **רב חסדא**: "סוד נאה" וגמילות חסדים!

אמר **רב פפא**: כל אגב, גביא בעי; כל אשראי, ספק אתי, ספק לא אתי - ודאתי, מעות רעות נינהו!

שלשה דברים אמר ר' **יוחנן** משום אנשי ירושלים: כשאתה יוצא למלחמה, אל תצא בראשונה, אלא תצא באחרונה, כדי שתכנס

בראשונה; ועשה שבתך חול, ואל תצטרך לבריות; והוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו!

שלשה דברים אמר ר' יהושע בן לוי משום אנשי ירושלים: אל תרבה בגנות¹⁶, משום מעשה שהיה; בתך בגרה, שחרר עבדך ותן לה; והוי זהיר באשתך מחתנה הראשון! גמאי טעמא? ארב חסדא אמר: משום ערוה! <ארב כהנא אמר: משום ממון! #הא והא איתנהו#

אמר רבי יוחנן: שלשה מנוחלי העולם הבא, אלו הן: הדר בארץ ישראל, והמגדל בניו לתלמוד תורה, והמבדיל על היין במוצאי שבתות #גמאי היא? <דמשייר מקידושא לאבדלתא!#

אמר ר' יוחנן: שלשה מכריז עליהן הקב"ה בכל יום: על רווק הדר בכרך ואינו חוטא, ועל עני המחזיר אבידה לבעליה, ועל עשיר המעשר פירותיו בצינעה. רב ספרא רווק הדר בכרך הוה. (קיג,ב) תני תנא קמיה דרבא ורב ספרא, צהבו פניו דרב ספרא. אמר לו רבא: לאו כגון מר, אלא כגון רב חנינא ורב אושעיא, דהוו אושכפי בארעא דישראל, והוו יתבי בשוקא דזונות, ועבדי להו מסאני לזונות, ועיילי להו. אינהו מסתכלי בהו, ואינהו לא מדלן עינייהו לאיסתכולי בהו. ומומתייהו הכי: "בחייהן רבנן קדישי דבארעא דישראל"

שלשה, הקדוש ברוך הוא אוהבן: מי שאינו כועס, ומי שאינו משתכר, ומי שאינו מעמיד על מדותיו. שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן: המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי - כי הא דטוביה חטא, ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא. נגדיה לזיגוד. אמר ליה: "טוביה חטא וזיגוד מינגד?!> אמר ליה: "אין! דכתיב: (דברים יט) "לא יקום עד אחד באיש", ואת לחודך אסהדת ביה! שם רע בעלמא קא מפקת ביה!"

אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב: מותר לשנאתו! שנאמר: (שמות כג) "כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו" - גמאי שונא? ^ אילימא שונא נכרי - והא תניא: שונא שאמרו, שונא ישראל ולא שונא נכרי! אלא פשיטא - שונא ישראל! ~ומי שריא למסניה?! והכתיב: (ויקרא יט) "לא תשנא את אחיך בלבבך!" ^ אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא?! כולי עלמא נמי מיסני סני

16 יש גורסים "בגנות"

ליה! מאי שנא האי?! ~אלא לאו כי האי גוונא, דחזיא ביה איהו
דבר ערוה!

רב נחמן בר יצחק אמר: מצוה לשנאתו! שנאמר: (משלי ח) "יראת
ה' שנאת רע"

אמר **רב אחא בריה דרבא לרב אשי**: גמהו למימרא ליה לרביה
למשנייה? אמר ליה: אי ידע דמהימן לרביה כבי תרי, לימא ליה
- ואי לא, לא לימא ליה!

תנו רבנן: שלשה, חייהן אינם חיים: הרחמנין, והרתחנין, ואניני
הדעת. ואמר **רב יוסף**: כולהו איתנהו בי

תנו רבנן: שלשה שונאין זה את זה, אלו הן: הכלבים, והתרנגולין,
והחברין. ויש אומרים: אף הזונות. ויש אומרים: אף תלמידי
חכמים שבבבל

תנו רבנן: שלשה אוהבין זה את זה, אלו הן: הגרים, ועבדים,
ועורבין

ארבעה אין הדעת סובלתן, אלו הן: דל גאה, ועשיר מכחש, וזקן
מנאף, ופרנס מתגאה על הציבור בחנם. ויש אומרים: אף המגרש
את אשתו פעם ראשונה ושניה, ומחזירה #%ותנא קמא: זימנא
דכתובתה מרובה - אי נמי, יש לו בנים הימנה - ולא מצי מגרש
לה#

חמשה דברים צוה כנען את בניו: אהבו זה את זה, ואהבו את
הגזל, ואהבו את הזמה, ושנאו את אדוניכם, ואל תדברו אמת

ששה דברים נאמרים בסוס: אוהב את הזנות, ואוהב את
המלחמה, ורוחו גסה, ומואס את השינה, ואוכל הרבה ומוציא
קמעה. ויש אומרים: אף מבקש להרוג בעליו במלחמה

שבעה מנודין לשמים, אלו הן: יהודי שאין לו אשה, ושיש לו אשה
ואין לו בנים, ומי שיש לו בנים ואין מגדלן לתלמוד תורה, ומי
שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה
בפתחו, והמונע מנעלים מרגליו. ויש אומרים: אף מי שאין מיסב
בחבורה של מצוה

אמר **רבה בר בר חנה** אמר **רבי שמואל בר מרתא** אמר **רב** משום
רבי יוסי איש הוצל: מניין שאין שואלין בכלדיים? שנאמר: (דברים
יח) "תמים תהיה עם ה' אלהיך". ומניין היודע בחבירו שהוא גדול

ממנו, אפילו בדבר אחד, שחייב לנהוג בו כבוד? שנאמר: (דניאל ו) "כל קבל די רוח יתירא ביה ומלכא עשית להקמותיה על כל מלכותא". והיושבת על דם טהור, אסורה לשמש עד כמה? אמר **רב: עונה!**

תנא: הוא יוסף איש הוצל, הוא יוסף הבבלי, הוא איסי בן גור אריה, הוא איסי בן יהודה, הוא איסי בן גמליאל, הוא איסי בן מהללאל. ומה שמו? איסי בן עקביה שמו!

הוא רבי יצחק בן טבלא, הוא רבי יצחק בן חקלא, הוא רבי יצחק בן אלעא

(קידא, א) רבי יצחק בן אחא דשמעתא - רבי יצחק בן פנחס דאגדתא.¹⁷ וסימניך: (דברי הימים א כח:ב) "שמעוני אחי ועמי"¹⁸

אמר **רבה בר בר חנה** אמר **ר' יוחנן** משמיה **דר' יהודה בר' אילעי**: אכול בצל, ושב בצל - ולא תיכול אווזין ותרנגולין, ויהא לבך רודף עליך! פחות ממיכלך וממשתיך, ותוסיף על דירתך! כי אתא **עולא**, אמר: מתלא מתלין במערבא: "דאכיל אליתא, טשי בעליתא - דאכיל קקולי, אקיקלי דמתא שכיב"

משנה: מזגו לו כוס ראשון - **בית שמאי** אומרים: מברך על היום ואחר כך מברך על היין, **ובית הלל** אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על היום

גמרא: תנו רבנן: דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה: **בית שמאי** אומרים: מברך על היום, ואחר כך מברך על היין, מפני שהיום גורם ליין שיבא, וכבר קידש היום, ועדיין יין לא בא. **ובית הלל** אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על היום, מפני שהיין גורם לקידוש שתאמר. דבר אחר: ברכת היין תדירה, וברכת היום אינה תדירה - תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם #והילכתא כדברי בית הלל#

מאי "דבר אחר"? אכיל תימא: התם תרתי והכא חדא - הכא נמי תרתי נינהו: תדיר ושאינו תדיר קודם!

והלכה כדברי בית הלל - {פשיטא! דהא נפיק בת קול!} איבעית, אימא: קודם בת קול! <אוי בעית, אימא: לאחר בת קול, ורבי יהושע היא, דאמר: אין משגיחין בבית קול!

17 לפננו: "הוא רבי יצחק בן אחא דשמעתא, הוא רבי יצחק בן פנחס דאגדתא", ובכ"י לא גרס "רבי"

18 לפננו: "שמעו נא אחיי ורעיי"

משנה: הביאו לפניו, מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפת. הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין, אף על פי שאין חרוסת מצוה. **רבי אלעזר ברבי צדוק** אומר: מצוה. ובמקדש היו מביאין לפניו גופו של פסח

(קיד,ב) גמרא: אמר **ריש לקיש:** זאת אומרת: מצות צריכות כוונה! - כיון דלא בעידן חיובא דמרור הוא דאכיל ליה, ב"בורא פרי האדמה" הוא דאכיל ליה, ודילמא לא איכוון למרור! הלכך בעי למהדר לאטבולי לשם מרור! - דאי סלקא דעתך מצוה לא בעיא כוונה, למה לך תרי טיבולי?! והא טביל ליה חדא זימנא!

{ממאי?! דילמא לעולם מצות אין צריכות כוונה, ודקאמרת "תרי טיבולי למה ליה?!" - כי היכי דליהוי היכירא לתינוקות! ~ וכי תימא: אם כן, לישמעין שאר ירקות - אי אשמעין שאר ירקות, הוה אמינא: היכא דאיכא שאר ירקות, הוא דבעין תרי טיבולי - אבל חזרת לחודא, לא בעי תרי טיבולי - קמשמע לן, דאפילו חזרת בעין תרי טיבולי, כי היכי דליהוי ביה היכירא לתינוקות!

{{ועוד תניא: אכלן דמאי, יצא; אכלן בלא מתכוין, יצא; אכלן לחצאין, יצא, ובלבד שלא ישא בין אכילה לחבירתה יותר מכדי אכילת פרס!

כתנאי היא! דתניא: **רבי יוסי** אומר: אף על פי שטיבל בחזרת, מצוה להביא לפניו חזרת וחרוסת ושני תבשילין!

{ואכתי ממאי?! דילמא קסבר רבי יוסי מצות אין צריכות כוונה, והאי דבעין תרי טיבולי, כי היכי דתיהוי היכירא לתינוקות?! אם כן, מאי "מצוה"?!

מאי שני תבשילין?

אמר **רב הונא:** סילקא וארוזא!

רבא הוה מיהדר אסילקא וארוזא, הואיל ונפיק מפומיה דרב הונא

אמר **רב אשי:** שמע מינה דרב הונא: לית דחייש להא דרבי יוחנן בן נורי, דתניא: **רבי יוחנן בן נורי** אומר: אורז מין דגן הוא, וחייבין על חימוצו כרת, ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח

<<חזקיה אמר: אפילו דג וביצה שעליו!

<<**רב יוסף** אמר: צריך שני מיני בשר, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה!

<<<<רבינא אמר: אפילו גרמא ובישולא!

פשיטא: היכא דאיכא שאר ירקות, מברך אשאר ירקות "בורא פרי האדמה" ואכיל, והדר מברך "על אכילת מרור" ואכיל - הֵיכא דליכא אלא חסא, מאי? אמר **רב הונא**: מברך מעיקרא אמרור "בורא פרי האדמה" ואכיל, ולבסוף מברך עליה "על אכילת מרור" ואכיל!

(קטו, א) {מתקיף לה **רב חסדא**: לאחר שמילא כריסו הימנו, חוזר ומברך עליה?! | אלא אמר **רב חסדא**: מעיקרא מברך עליה "בורא פרי האדמה" ו"על אכילת מרור" ואכיל, ולבסוף אכיל אכילת חסא בלא ברכה

בסוריא עבדי כרב הונא, ו**רב ששת בריה דרב יהושע** עביד כרב חסדא. והלכתא כוותיה דרב חסדא. **רב אחא בריה דרבא** מהדר אשאר ירקות, לאפוקי נפשיה מפלוגתא

אמר **רבינא**: אמר לי **רב משרשיא בריה דרב נתן**: הכי אמר הלל משמיה דגמרא: לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול, משום דסבירא לן: מצה בזמן הזה דאורייתא, ומרור דרבנן, ואתי מרור דרבנן, ומבטיל ליה למצה דאורייתא! ואפילו למאן דאמר מצות אין מבטלות זו את זו - הני מילי דאורייתא בדאורייתא, או דרבנן דרבנן - אבל דאורייתא ודרבנן, אתי דרבנן ומבטיל ליה לדאורייתא!

גמאן תנא דשמעת ליה מצות אין מבטלות זו את זו? הלל היא! דתניא: אמרו עליו על הלל, שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן, שנאמר: (במדבר ט) "על מצות ומרורים יאכלוהו"!

אמר **רבי יוחנן**: חולקין עליו חביריו על הלל, דתניא: יכול יהא כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן? תלמוד לומר: "על מצות ומרורים יאכלוהו" - אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו!

{מתקיף לה **רב אשי**: אי הכי, מאי "אפילו"? ~ אלא אמר **רב אשי**: האי תנא, הכי קתני: יכול לא יצא בהו ידי חובתו אלא אם כן כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן - תלמוד לומר: "על מצות ומרורים יאכלוהו" - אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו!

#השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן, מברך "על אכילת מצה" ואכיל, והדר מברך "על אכילת מרור" ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל#

אמר **רבי אלעזר** אמר **רב אושעיא**: כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים

אמר **רב פפא**: שמע מינה: האי חסא, (קטוב) צריך לשקועיה בחרוסת משום קפא! - דאי סלקא דעתך לא צריך לשקועיה, נטילת ידים למה לי?! הא לא נגע! {ודילמא לעולם אימא לך: לא צריך לשקועיה, וקפא מריחא מיית?! ~אלא למה לי נטילת ידים? דילמא משקעו ליה!

ואמר **רב פפא**: לא נישהי איניש מרור בחרוסת, דילמא אגב חלייה דתבלין, מבטיל ליה למרוריה - ובעינן טעם מרור וליכא!

אדבריה **רב חסדא לרבנא עוקבא** ודרש: נטל ידיו בטיבול ראשון, נוטל ידיו בטיבול שני. אמרוה רבנן קמיה דרב פפא: הא בעלמא איתמר! דאי סלקא דעתך הכא איתמר, למה לי נטילת ידים תרי זימני?! הא משא ליה ידיה חדא זימנא! אמר להו **רב פפא**: אדרבה! הכא איתמר! דאי סלקא דעתך בעלמא איתמר, למה לי תרי טיבולי?! {אלא מאי? הכא איתמר?! נטילת ידים תרי זימני למה לי?! הא משא ליה ידיה חדא זימנא! אמרי: כיון דבעי למימר אגדתא והלילא, דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע!

אמר **רבא**: בלע מצה, יצא - בלע מרור, לא יצא! בלע מצה ומרור, ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא - כרכן בסיב ובלען, אף ידי מצה נמי לא יצא!

אמר **רב שימי בר אשי**: מצה לפני כל אחד ואחד, מרור לפני כל אחד ואחד, וחרוסת לפני כל אחד ואחד - ואין עוקרין את השלחן אלא לפני מי שאומר הגדה. **רב הונא** אומר: כולו נמי לפני מי שאומר הגדה #והלכתא כרב הונא#

למה עוקרין את השולחן? אמרי **דבי ר' ינאי**: כדי שיכירו תינוקות וישאלו

אביי הוה יתיב קמיה דרבה. חזא דקא מדלי תכא מקמיה. אמר להו: "עדיין לא קא אכלינן! אתו קא מעקרי תכא מיקמן?!" אמר ליה רבה: "פטרתי מלומר "מה נשתנה!"

אמר **שמואל**: (דברים טז) "לחם עוני"¹⁹ - לחם שעונין עליו דברים. תניא נמי הכי: "לחם עוני" - לחם שעונין עליו דברים הרבה. דבר אחר: "לחם עוני" - "עני" כתיב - מה עני, שדרכו בפרוסה, (קטז, א) אף כאן בפרוסה! דבר אחר: מה דרכו של עני, הוא מסיק ואשתו אופה - אף כאן נמי, הוא מסיק ואשתו אופה!

אף על פי שאין חרוסת מצוה -- וְאֵי לֹא מִצְוָה, משום מאי מייתי לה? אומר **רבי אמי**: משום קפא! אמר **רבי**²⁰ **אסי**: קפא דחסא - חמא; קפא דחמא - כרתי; קפא דכרתי - חמימי; קפא דכולהו - חמימי

אדהכי והכי, נימא הכי: "קפא! קפא! דכירנא לך, ולשב בנתיך, ולתמני כלתך!"

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: מצוה -- מאי "מצוה"? **ארבי לוי** אומר: זכר לתפוח <אור' **יוחנן** אומר: זכר לטיט

אמר **אביי**: הלכך צריך לקהוייה וצריך לסמוכיה - לקהוייה, זכר לתפוח; וצריך²¹ לסמוכיה, זכר לטיט

תניא כוותיה דרבי יוחנן: תבלין, זכר לתבן; חרוסת, זכר לטיט. אמר **רבי אלעזר בר' צדוק**: כך היו אומרים תגרי חרד שבירושלים: "בואו וטלו לכם תבלין למצוה!"

משנה: מזגו לו כוס שני, וכאן הבן שואל אביו. ואם אין דעת בבן, אביו מלמדו: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות! שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה - הלילה הזה כולו מצה! שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות - הלילה הזה מרור! שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל - הלילה הזה כולו צלי! שבכל הלילות²² אנו מטבילין פעם אחת - הלילה הזה שתי פעמים!" ולפי דעתו של בן, אביו מלמדו. מתחיל בגנות ומסיים בשבת, ודורש (דברים כו) מ"ארמי אובד אבי" עד שיגמור כל הפרשה כולה

גמרא: תנו רבנן: אם בנו²³ חכם, בנו שואלו. ואם אינו חכם, אשתו

19 כך בכ"י, ולפננו נוסף: "כתיב"

20 לפננו: "רב"

21 כך לפננו, ותיבת "וצריך" יתר, ויש גרסות שונות, ויש שגורסים רק: "הלכך צריך לקהוייה זכר לתפוח, וצריך לסמוכיה זכר לטיט"

22 לפננו: "אין אנו חייבים לטבל אפילו", ואין זה גרסת המשנה אלא דברי רבא

23 כך בכ"י, ולפננו חסר

שואלתו. ואם לאו, הוא שואל לעצמו. ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח, שואלין זה לזה: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות!"²⁴

שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת - הלילה הזה שתי פעמים! -- {מתקיף לה **רבא**: אטו כל יומא לא סגיא דלא מטבלא חדא זימנא?! ~אלא אמר **רבא**: הכי קתני: "שבכל הלילות, אין אנו חייבין לטבל אפילו פעם אחת - הלילה הזה שתי פעמים"

{מתקיף לה **רב ספרא**: חיובא לדרדקי?! ~אלא אמר **רב ספרא**: הכי קתני: "אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת - הלילה הזה שתי פעמים"

מתחיל בגנות ומסיים בשבח -- ;מאי בגנות? **ארב** אמר: "מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו", <**אשמואל** אמר: "עבדים היינו!" אמר ליה **רב נחמן לדרו עבדיה**: "עבדא דמפיק ליה מריה לחירות, ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה?" אמר ליה: "בעי לאודויי ולשבוחי!"²⁵ פתח ואמר: "עבדים היינו"

משנה: רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר (**קטז,ב**) שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח מצה ומרור. פסח - על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר: (שמות יב) "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל"; מצה - על שום שנגאלו אבותינו ממצרים, שנאמר: (שמות יב) "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ"; מרור - על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר: (שמות א) "וימררו את חייהם בעבדה קשה"

בכל דור ודור, חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר: (שמות יג) "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, להדר, לברך, לעלה, ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו. הוציאנו מעבדות

24 כך בכ"י, שתיבות אלו הן שייכות לברייתא, ואין שתי הנקודות לפנייהם אלא אחרייהם, ופסקה של המשנה מתחילה: "שבכל הלילות"

25 כך בכ"י, ולפננו נוסף: "אמר ליה: "פטרתי מלומר מה נשתנה!"", וקשה מפני שאין זו שאלה, ולא מקיימים בזה "כי ישאלך"

לחרות, מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה, ונאמר לפניו: הללויה!

עד היכן הוא אומר? **בית שמאי** אומרים: עד "אם הבנים שמחה", ו**בית הלל** אומרים: עד "חלמיש למעינו מים". וחותרם בגאולה. ר' **טרפון** אומר: "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים", ולא היה חותרם. **רבי עקיבא** אומר: "כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל²⁶ שם מן הזבחים ומן הפסחים²⁷ שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון, ונודה לשמך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו²⁸. ברוך אתה ה' גאל ישראל"

גמרא: אמר **רבא:** צריך שיאמר: "ואותנו הוציא משם"

אמר **רבא:** מצה צריך להגביה, ומרור צריך להגביה - בשר אין צריך להגביה, ולא עוד, אלא שנראה כאוכל קדשים בחוץ!

אמר **רב אחא בר יעקב:** סומא פטור מלומר הגדה - כתיב הכא "בעבור זה" וכתוב התם: (דברים כא) "בננו זה" - מה להלן, פרט לסומא, אף כאן, פרט לסומין {איני! והאמר **מרימר:** שאלתינהו ל**רבנן דבי רב יוסף:** מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף? אמרו: רב יוסף! מאן דאמר אגדתא בי רב ששת? אמרו: רב ששת! אקסברי רבנן מצה בזמן הזה דרבנן! {מכלל דרב אחא בר יעקב סבר מצה בזמן הזה דאורייתא! - והא רב אחא בר יעקב הוא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן?! אקסבר: כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון! {לרב ששת ולרב יוסף נמי, הא ודאי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון?! | <הכי השתא, בשלמא התם, מדהוה ליה למיכתב "בננו הוא" וכתוב "בננו זה", שמע מינה: פרט לסומין הוא דאתא - אבל הכא, אי לאו "בעבור זה", מאי לכתוב? אלא בעבור מצה ומרור הוא דאתא!

לפיכך אנחנו חייבין להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, להדר, לברך, לעלה, ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו. הוציאנו מעבדות לחרות, מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה, ונאמר לפניו: הללויה! --

(קז,א) אמר ר' **חסדא** אמר ר' **יוחנן:** "הללויה" ו"כסיה" ו"ידידיה" אחת הן. **רב** אמר: "כסיה" ו"מרחביה" אחת הן. **רבה** אמר: "מרחביה" בלבד

26 במשניות: "לאכל"

27 כך במשניות וברוב מקורות, אבל לפנינו הפוך

28 כן במשניות

איבעיא להו: "מרחב יה" לרב חסדא, מאי? - תיקו!
איבעיא להו: "ידידיה" לרב, מאי? אתא שמע: דאמר **רב**: "ידידיה"
נחלק לשנים - לפיכך "ידיד" חול "יה" קודש!

איבעיא להו: "הללויה" לרב, מאי? אתא שמע: דאמר **רב**: חזינא
תילי דבי חביבא, דכתיב בהו "הללו" בחד גיסא ו"יה" בחד גיסא!
ופליגא דר' יהושע בן לוי, דאמר ר' יהושע בן לוי: מאי "הללויה"?
הללוהו בהלולים הרבה! ופליגא דידיה אדידיה, דאמר ר' יהושע
בן לוי: בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים: בניצוח,
בנגון, במשכיל, במזמור, בשיר, באשרי, בתהלה, בתפלה, בהודאה,
בהללויה. גדול מכולן "הללויה", שכולל שם ושבח בבת אחת

אמר **רב יהודה** אמר **שמואל**: שיר שבתורה, משה וישראל אמרוהו
בשעה שעלו מן הים - והלל זה, מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו
להן לישראל שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק, ועל כל צרה
וצרה שלא תבא עליהן. ולכשנגאלין, אומרים אותו על גאולתן!

תניא: היה ר' מאיר אומר: כל תושבחות האמורות בספר תהלים,
כלן דוד אמרן, שנאמר: (תהלים עב) "כלו תפלות דוד בן ישי" -
אל תיקרי "כלו" אלא "כל אלו" - הלל זה, מי אמרו? **רבי יוסי**
אומר: **אלעזר בני** אומר: משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן
הים. וחלוקין עליו חביריו, לומר שדוד אמרו, ונראין דבריו
מדבריהן - ואפשר ישראל שחטו את פסחיהן, ונטלו לולביהן, ולא
אמרו שירה?! דבר אחר: פסלו של מיכה עומד בבכי, וישראל
אומרים את ההלל!?

תנו רבנן: כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים, ר'
אליעזר אומר: כנגד עצמו אמרן. **רבי יהושע** אומר: כנגד ציבור
אמרן. **וחכמים** אומרים: יש מהן כנגד ציבור, ויש מהן כנגד עצמו
- האמורות בלשון יחיד, כנגד עצמו - האמורות בלשון רבים, כנגד
ציבור. "ניצוח" ו"ניגון", לעתיד לבא; "משכיל" על ידי תורגמן;
"לדוד מזמור" - מלמד ששרתה עליו שכינה, ואחר כך אמר שירה;
"מזמור לדוד" - מלמד שאמר שירה, ואחר כך שרתה עליו שכינה
- ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות,
ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים,
אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר: (מלכים ב ג) "ועתה
קחו לי מנגן. והיה, כנגן המנגן, ותהי עליו יד ה' "

אמר **רב יהודה** אמר **רב**: וכן לדבר הלכה. אמר **רב נחמן**: וכן
לחלוט טוב {איני! והאמר **רב גידל** אמר **רב**: כל תלמיד חכם

היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר, תכוונה, שנאמר: (שיר השירים ה) "שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר" - אל תקרי "שושנים" אלא "שושנים"; אל תקרי "מור עבר" אלא "מור עבר"?!
 לא קשיא! - הא ברבה, הא בתלמידא! <אוי בעית, אימא: הא והא ברבה, ולא קשיא! - הא מקמי דפתח, והא לבתר דפתח! כי הא **דרבה**, מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא, ובדחו רבנן, ולבסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא

תנו רבנן: הלל זה, מי אמרו? **ר' אליעזר** אומר: משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על היס. הם אמרו: (תהלים קטו) "לא לנו ה' לא לנו" - משיבה רוח הקודש ואמרה להן: (ישעיהו מח) "למעני למעני אעשה". **רבי יהודה** אומר: יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען. הם אמרו: "לא לנו", ומשיבה רוח הקודש ואמרה להן: (ישעיהו מח) "למעני למעני אעשה". **רבי אלעזר המודעי** אומר: דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא. הם אמרו: "לא לנו", ורוח הקודש משיבה ואמרת להם: "למעני למעני אעשה". **ר' אלעזר בן עזריה** אומר: חזקיה וסייעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב. הם אמרו: "לא לנו", ומשיבה רוח הקודש ואמרה להן: (ישעיהו מח) "למעני למעני אעשה". **רבי עקיבא** אומר: חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע. הם אמרו: "לא לנו", ומשיבה רוח הקודש ואמרה להן: (ישעיהו מח) "למעני למעני אעשה". **רבי יוסי הגלילי** אומר: מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע. הם אמרו: "לא לנו", ומשיבה רוח הקודש ואמרה להן: (ישעיהו מח) "למעני למעני אעשה". **וחכמים** אומרים: נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק, ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן

אמר **רב חסדא**: "הללויה" סוף פירקא. **רבה בר רב הונא** אמר: "הללויה" ריש פירקא. אמר **רב חסדא**: חזינא להו לתילי **דבי רב חנין בר רב דכתיב** בהו "הללויה" באמצע פירקא, אלמא מספקא ליה. אמר **רב חנין בר רבא**: הכל מודים (תהלים קמה) ב"תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד"²⁹, "הללויה" דבתריה ריש פירקא; (תהלים קיב) "רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס תאות רשעים תאבד", "הללויה" דבתריה ריש פירקא; (תהלים קלה) ו"שעומדים בבית ה' ", "הללויה" דבתריה ריש

29 לפננו נוסף הכא עוד "הללויה" ובכ"י ליתא

פירקא. קראי מוסיפין אף את אלו: (תהלים קי) "מנחל בדרך
ישתה על כן ירים ראש", "הללויה" דבתריה ריש פירקא; (תהלים
קיא) "ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם", "הללויה"
דבתריה ריש פירקא

^ נימא כתנאי: עד היכן הוא אומר? **בית שמאי** אומרים: עד:
(תהלים קיג) "אם הבנים שמחה", **ובית הלל** אומרים: עד: (תהלים
קיד) "חלמיש למעינו מים". ותניא אידך: עד היכן הוא אומר? **בית
שמאי** אומרים: עד: (תהלים קיד) "בצאת ישראל ממצרים", **ובית
הלל** אומרים: עד: (תהלים קטו) "לא לנו ה' לא לנו" (**קז,ב**)
~מאי? לאו בהא קמיפלגי: למאן דאמר³⁰ עד "אם הבנים שמחה"
סבר: "הללויה" ריש פירקא, ומאן דאמר עד "בצאת ישראל" סבר
"הללויה" סוף פירקא?! **ארב חסדא** מתרץ לטעמיה: דכולי עלמא
סברי "הללויה" סוף פירקא - מאן דאמר עד "בצאת ישראל"
שפיר, ומאן דאמר עד "אם הבנים שמחה" - עד ועד
בכלל! ונימא: עד "הללויה"?! ~וכי תימא דלא ידעינן הי
"הללויה", ונימא: "הללויה" של "אם הבנים שמחה"?! - קשיא!
<<**רבה בר רב הונא** מתרץ לטעמיה: דכולי עלמא "הללויה" ריש
פירקא - מאן דאמר עד "אם הבנים שמחה" שפיר - ומאן דאמר
עד "בצאת ישראל" סבר: עד ולא עד בכלל! ונימא: עד
"הללויה"?! וכי תימא דלא ידעינן הי "הללויה", ונימא: עד
"הללויה" ש"בצאת ישראל"?! - קשיא!

וחותם בגאולה -- אמר **רבא**: קריאת שמע והלל: "גאל ישראל";
דצלותא: "גואל ישראל" - מאי טעמא? <דרחמי ניהו!
אמר **רבי זירא**: דקידושא: "אשר קדשנו במצותיו וצונו" - דצלותא:
"קדשנו במצותיך" - מאי טעמא? <דרחמי ניהו!
אמר **רב אחא בר יעקב**: וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום
- כתיב הכא: (דברים טז) "למען תזכור את יום", וכתב התם:
(שמות כ) "זכור את יום השבת לקדשו"
אמר **רבה בר שילא**: דצלותא: "מצמיח קרן ישועה" - דאפטרתא:
"מגן דוד" - (שמואל ב י) "ועשיתי לך שם גדול כשם הגדלים" -
תני **רב יוסף**: זהו שאומרים "מגן דוד"
אמר **ר' שמעון בן לקיש**: (בראשית יב) "ואעשך לגוי גדול" - זהו
שאומרים "אלהי אברהם"; "ואברכך" - זהו שאומרים "אלהי

30 כך לפנינו, ונל"ד צ"ל "מאן דאמר" בלי ל'

יצחק"; "ואגדלה שמך" - זהו שאומרים "אלהי יעקב" - ייכול יהו
חותמין בכולן? - תלמוד לומר: "והיה ברכה"! - בד חותמין, ואין
חותמין בכולן!

אמר **רבא**: אשכחתינא לסבי דפומבדיתא, דיתבי וקאמרי בשבתא
בין בצלותא בין בקידושא: "מקדש השבת"; ביומא טבא בין
בצלותא ובין בקידושא: "מקדש ישראל והזמנים" - ואמינא להו
אנא: אדרבה! דצלותא, בין בשבתא בין ביומא טבא: "מקדש
ישראל"; בקידושא דשבתא: "מקדש השבת"; ביומא טבא: "מקדש
ישראל והזמנים". ואנא אמינא טעמא דידי וטעמא דיכחו - טעמא
דיכחו: שבת דקביעא וקיימא, בין בצלותא ובין בקידושא, "מקדש
השבת"; יומא טבא, דישראל הוא דקבעי ליה, דקמעברי ירחי
וקבעי לשני, "מקדש ישראל והזמנים". טעמא דידי: צלותא,
דברבים איתא, "מקדש ישראל" - קידוש, דביחיד איתא, בשבת:
"מקדש השבת" - ביום טוב: "מקדש ישראל והזמנים"! #ולא היא!
- צלותא, ביחיד מי ליתיה, וקידושא, ברבים מי ליתיה?! - ורבא
סבר: זיל בתר עיקר! #

עולא בר רב נחית קמיה **דרבא**. אמר כסבי דפומבדיתא, ולא אמר
ליה ולא מידי - אלמא הדר ביה. **רבא רב נתן אבוה דרב הונא**
בריה דרב נתן נחית קמיה **דרב פפא**. אמר כסבי דפומבדיתא,
ושבחיה **רב פפא**. אמר **רבינא**: אנא איקלע לסורא קמיה **דמרימר**,
ונחית קמיה שלוחא דציבורא, ואמר כסבי דפומבדיתא, והו
משתקי ליה כולי עלמא. אמר להו: שבקוהו! הילכתא כסבי
דפומבדיתא! ולא הו משתקו ליה

משנה: מזגו לו כוס שלישי, מברך על מזונו; רביעי, גומר עליו את
הלל, ואומר עליו ברכת השיר. בין הכוסות הללו, אם רוצה
לשתות, ישתה - בין שלישי, לרביעי לא ישתה

גמרא: אמר ליה **רב חנן לרבא**: שמע מינה: ברכת המזון טעונה
כוס. אמר ליה: ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות. כל חד וחד,
נעביד ביה מצוה

רביעי, גומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר -- **(קיא, א)**
;מאי "ברכת השיר"? **ארב יהודה** אמר: "יהללך ה' אלהינו!"
<<**רבי יוחנן** אמר: "נשמת כל חי!"

תנו רבנן: רביעי, גומר עליו את ההלל, ואומר הלל הגדול, דברי ר'

טרפון. ויש אומרים: (תהלים כג) "ה' רועי לא אחסר"

מהיכן הלל הגדול? **ארבי יהודה** אומר: (תהלים קלו) מ"הודו" עד (תהלים קלז) "נהרות בבל"! **ארבי יוחנן** אומר: מ"שיר המעלות" עד "נהרות בבל"! **ארב אחא בר יעקב** אומר: (תהלים קלה) מ"כי יעקב בחר לו יה" עד "נהרות בבל"!

ולמה נקרא שמו "הלל הגדול"? אמר **ר' יוחנן**: מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם, ומחלק מזונות לכל בריה!

אמר **ר' יהושע בן לוי**: הני עשרים וששה הודו, כנגד מי? כנגד עשרים וששה דורות שברא הקב"ה בעולמו, ולא נתן להם תורה, וזן אותם בחסדו!

אמר **רב חסדא**: מאי דכתיב: (תהלים קלו) "הודו לה' כי טוב"? הודו לה', שגובה חובתו של אדם בטובתו - עשיר בשורו, ואת עני בשיו, יתום בביצתו, אלמנה בתרנגולתה!

אמר **ר' יוחנן**: קשין מזונותיו של אדם כפליים כולדה! דאילו ביולדה כתיב: (בראשית ג) "בעצב", ובמזונות כתיב: (בראשית ג) "בעצבון"! ואמר **ר' יוחנן**: קשין מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה! דאילו בגאולה כתיב: (בראשית מח) "המלאך הגואל אותי מכל רע" - מלאך בעלמא - ואילו במזונות כתיב: "האלהים הרועה אותי"!

אמר **ר' יהושע בן לוי**: בשעה שאמר הקב"ה לאדם (בראשית ג) "וקוץ ודרדר תצמיח לך", זלגו עיניו דמעות. אמר לפניו: "רבש"ע! אני וחמורי נאכל באבוס אחד?! " כיון שאמר לו "בזעת אפך תאכל לחם", נתקררה דעתו. אמר **ר' שמעון בן לקיש**: אשרינו אם עמדנו בראשונה! ועדיין לא פלטינן מינה, דקא אכלינן עיסבי דדברא!

אמר **רב שיזבי** משמיה **דרבי אלעזר בן עזריה**: קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, דכתיב: (תהלים קלו) "נותן לחם לכל בשר", וסמיך ליה: "לגוזר ים סוף לגזרים"

אמר **ר' אלעזר בן עזריה**: קשין נקביו של אדם כיום המיתה וכקריעת ים סוף, שנאמר: (ישעיהו נא) "מהר צועה להפתח", וכתוב בתריה: "רוגע הים ויהמו גליו"

ואמר **רב ששת** משום **ר' אלעזר בן עזריה**: כל המבזה את המועדות, כאילו עובד עבודה זרה! שנאמר: (שמות לד) "אלהי מסכה לא תעשה לך", וכתוב בתריה: "את חג המצות תשמור"

ואמר **רב ששת** משום **ר' אלעזר בן עזריה**: כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר בחבירו, ראוי להשליכו לכלבים! שנאמר: (שמות כב) "לכלב תשליכון אותו", וכתיב בתריה: (שמות כג) "לא תשא שמע שוא", וקרי ביה: "לא תשיא"

{וכי מאחר דאיכא הלל הגדול, אנן מאי טעמא אמרינן האי?!
 כמשום שיש בו חמשה דברים הללו: יציאת מצרים, וקריעת ים סוף, ומתן תורה, ותחיית המתים, וחבלו של משיח! - יציאת מצרים, דכתיב: (תהלים קיד) "בצאת ישראל ממצרים"; וקריעת ים סוף דכתיב: "הים ראה וינוס"; מתן תורה דכתיב: "ההרים רקדו כאילים"; תחיית המתים דכתיב: (תהלים קטז) "אתהלך לפני ה'"; חבלו של משיח דכתיב: (תהלים קטו) "לא לנו ה' לא לנו", ואמר **ר' יוחנן**: "לא לנו ה' לא לנו" - זו שעבוד מלכות. איכא דאמר: אמר **רבי יוחנן**: "לא לנו ה' לא לנו" - זו מלחמת גוג ומגוג
 <<**רב נחמן בר יצחק** אמר: מפני שיש בו מילוט נפשות של צדיקים מגיהנם, שנאמר: (תהלים קטז) "אנה ה' מלטה נפשי"

<<**חזקיה** אמר: מפני שיש בו ירידתן של צדיקים לכבשן האש, ועלייתן ממנו. ירידתן, דכתיב: "לא לנו ה' לא לנו!" אמר חנניה; "כי לשמך תן כבוד!" אמר מישאל; "על חסדך ועל אמתך!" אמר עזריה; "למה יאמרו הגוים!?" אמרו כולן. עלייתן מכבשן האש דכתיב: (תהלים קיז) "הללו את ה' כל גוים!" אמר חנניה; "שבחוהו כל האומים!" אמר מישאל; "כי גבר עלינו חסדו!" אמר עזריה; "ואמת ה' לעולם הללויה!" אמרו כולן. ויש אומרים: "ואמת ה' לעולם!" גבריא אל אמרו

בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש, אמר גבריא אל לפני הקדוש ברוך הוא: "רבש"ע! ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן האש!" אמר לו הקב"ה: "אני יחיד בעולמי, והוא יחיד בעולמו. נאה ליחיד להציל את היחיד!" ולפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה, אמר: "תזכה ותציל שלשה מבני בניו!"

דרש **ר' שמעון השלוני**³¹: בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש, עמד יורקמו שר הברד לפני הקב"ה. אמר לפניו: "רבש"ע! ארד ואצנן את הכבשן, ואציל לצדיקים הללו מכבשן האש!" אמר לו גבריא אל: "אין גבורתו של

31 יש גורסים "הצידוני", ויש גורסים "הצירוני", ויש גורסים "הצילוני"

הקב"ה בכך! שאתה שר ברד, והכל יודעין שהמים מכבין את האש! אלא אני, שר של אש, ארד ואקרר מבפנים (**קיאב**) ואקדיח מבחוץ, ואעשה נס בתוך נס! אמר לו הקב"ה: "רד!" באותה שעה פתח גבריאל ואמר: "ואמת ה' לעולם!"

ר' נתן אומר: "ואמת ה' לעולם!" דגים שבים אמרוהו! כדרב הונא, דאמר **רב הונא**: ישראל שבאותו הדור, מקטני אמנה היו. וכדדרש **רבה בר מרי**: מאי דכתיב: (תהלים קו) "וימרו על ים בים סוף"? מלמד שהמרו ישראל באותה שעה ואמרו: "כשם שאנו עולין מצד אחד, כך מצריים עולים מצד אחר!" אמר לו הקב"ה לשר של ים: "פלוט אותן ליבשה!" אמר לפניו: "רבש"ע! כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל ממנו!" אמר לו: "אתן לך אחד ומחצה שבהן!" אמר לו: "רבש"ע! יש עבד שתובע את רבו?" אמר לו: "נחל קישון יהא לי ערב!" מיד פלט אותן ליבשה, ובאו ישראל וראו אותן, שנאמר: (שמות יד) "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים" גמאי אחד ומחצה שבהן? כדאילו בפרעה, כתיב: (שמות יד) "שש מאות רכב בחור", ואילו בסיסרא, כתיב: (שופטים ד) "תשע מאות רכב ברזל". כי אתא סיסרא, אתא עליהו בדקרי דפרזלא. הוציא הקב"ה עליהם כוכבים ממסילותם, דכתיב: (שופטים ה) "מן שמים נלחמו הכוכבים". כיון דנחיתו כוכבי שמים עליהו, אקדירו הני דקרי דפרזלא. נחיתו לאקרורי למיסחי נפשיהו בנחל קישון. אמר לו הקב"ה לנחל קישון: "לך והשלם ערבונך!" מיד, גרפס נחל קישון והשליכן לים, שנאמר: (שופטים ה) "נחל קישון גרפס, נחל קדומים" - מאי "נחל קדומים"? נחל שנעשה ערב מקדם! באותה שעה, פתחו דגים של ים ואמרו: "ואמת ה' לעולם!"

אמר **רבי שמעון בן לקיש**: מאי דכתיב (תהלים קיג) "מושיבי עקרת הבית"? - אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: "רבש"ע! שמוני בניך כחולדה זו, הדרה בעיקרי בתים"

דרש **רבא**: מאי דכתיב: (תהלים קטז) "אהבתי כי ישמע ה'?" אמרה כנסת ישראל: "רבש"ע! אימת אני אהובה לפניך? בזמן שתשמע קול תחנוני!" "דלותי ולי יהושיע" - אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: "רבש"ע! אף על פי שדלה אני במצות, לך אני ולי נאה להושיע!"

אמר **רב כהנא**: כשחלה **רבי ישמעאל בר' יוסי**, שלח לו **רבי**: אמור לנו שנים ושלושה דברים שאמרת לנו משום אביך! שלח לו: כך

אמר אבא: מאי דכתיב: (תהלים קיז) "הללו את ה' כל גוים"? -
 ;אומות העולם, מאי עבידתיהו?! - הכי קאמר: "הללו את ה' כל
 גוים, אגבורות ונפלאות דעביד בהדיהו - כל שכן אנו, דגבר עלינו
 חסדו!" ועוד שלח לו: עתידה מצרים שתביא דורון למשיח. כסבור:
 אינו מקבל מהם. אמר לו הקב"ה למשיח: "קבל מהם! אכסניא
 עשו לבניי במצרים!" מיד: (תהלים סח) "יאתיו חשמנים מני
 מצרים". נשאה כוש קל וחומר בעצמה: ומה הללו, שנשתעבדו
 בהן, כך - אני, שלא נשתעבדתי בהן, לא כל שכן! אמר לו
 הקב"ה: "קבל מהם מיד! (תהלים סח) "כוש תריץ ידיו לאלהים".
 נשאה מלכות רומי הרשעה קל וחומר בעצמה: ומה הללו, שאין
 אחיהן, כך - אנו, שאנו אחיהן, לא כל שכן! אמר לו הקדוש ברוך
 הוא לגבריאלי: (תהלים סח) "גער חית קנה" - געור חיה, וקנה לך
 עדה!" דבר אחר: "געור חית קנה", שדרה בין הקנים, דכתיב:
 (תהלים פ) "יכרסמנה חזיר מיער, וזיז שדי ירענה" אמר **רבי חייא**
בר אבא אמר **רבי יוחנן**: "געור בחיה שכל מעשיה נכתבין
 בקולמוס אחד"

(תהלים סח) "עדת אבירים בעגלי עמים" - ששחטו אבירים
 כעגלים שאין להם בעלים; "מתרפס ברצי כסף" - שפושטין יד
 לקבל ממון, ואין עושין רצון בעלים; "פיזר עמים קרבות יחפצון" -
 מי גרם להם לישראל שיתפזרו לבין אומות העולם? קריבות שהיו
 חפצין בהן!

ועוד שלח לו: שלש מאות וששים וחמשה שווקים בכרך גדול של
 רומי, וכל אחד ואחד היו בו שלש מאות וששים וחמשה בירניות,
 וכל בירנית ובירנית היו בו שלש מאות וששים וחמשה מעלות, וכל
 מעלה ומעלה היו בו כדי לזון את כל העולם כולו. אמר **רבי**
שמעון ברבי לרבי, ואמרי לה: **רבי ישמעאל בר' יוסי לרבי**: הני
 למון? - לך ולחברך ולחברותך! שנאמר: (ישעיהו כג) "והיה סחרה
 ואתננה קודש לה' לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים לפני ה' יהיה
 סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק" - ;מאי "לא יאצר"? אתני **רב**
יוסף: "לא יאצר" - זה בית אוצר; "ולא יחסן" - זה בית גניזה!
 ;מאי "כי ליושבים לפני ה' "? אמר **ר' אלעזר**: (ק"ט, א) זה המכיר
 מקום חבירו בישיבה! איכא דאמרי: אמר **ר' אלעזר**: זה המקבל
 פני חבירו בישיבה! ;מאי "למכסה עתיק"? ;זה המכסה דברים
 שכיסה עתיק יומין! ;ומאי נינהו? ;סתרי תורה! ;אויכא דאמרי:
 זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין! ;מאי נינהו? ;טעמי תורה!

אמר **רב כהנא** משום **רבי ישמעאל ברבי יוסי**: מאי דכתיב: (תהלים

ד) "למנצח מזמור לדוד?" - זמרו למי שנוצחין אותו ושמח! - בא וראה, שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם - בשר ודם, מנצחין אותו ועצב - אבל הקב"ה, נוצחין אותו ושמח! שנאמר: (תהלים קו) "ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו"

אמר **רב כהנא** משום **רבי ישמעאל בר' יוסי**, ורבנן אמרי³²: אמר **ר' שמעון בן לקיש** משום **רבי יהודה נשיאה**: מאי דכתיב: (יחזקאל א) "וידי אדם מתחת כנפיהם?" - "ידו" כתיב - זה ידו של הקדוש ברוך הוא, שפרושה תחת כנפי החיות, כדי לקבל בעלי תשובה מיד מדת הדין!

אמר **רב יהודה** אמר **שמואל**: כל כסף וזהב שבעולם, יוסף לקטו והביאו למצרים, שנאמר: (בראשית מז) "וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא". אין לי אלא שבארץ מצרים ושבארץ כנען - בשאר ארצות מניין? תלמוד לומר: (בראשית מא) "וכל הארץ באו מצרימה!" וכשעלו ישראל ממצרים, העלוהו עמהן, שנאמר: (שמות יב) "וינצלו את מצרים". **רב אסי** אמר: עשאוה כמצודה זו שאין בה דגן! **רבי שמעון בן לקיש**³³ אמר: כמצולה שאין בה דגים

והיה מונח עד רחבעם. בא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם, שנאמר: (מלכים א יד) "ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלים ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך". בא זרח מלך כוש, ונטלו משישק. בא אסא, ונטלוהו מזרח מלך כוש, ושיגרו להדדרימון בן טברימון. באו בני עמון ונטלו מהדדרימון בן טברימון. בא יהושפט ונטלו מבני עמון. והיה מונח עד אחז. בא סנחריב ונטלו מאחז. בא חזקיה ונטלו מסנחריב. והיה מונח עד צדקיה. באו כשדיים ונטלוהו מצדקיה. באו פרסיים ונטלוהו מכשדיים. באו יוונים ונטלוהו מפרסיים. באו רומיים ונטלוהו מיד יוונים. ועדיין מונח ברומי

אמר **רבי חמא בר' חנינא**: שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים - אחת נתגלה לקרח, ואחת נתגלה לאנטונינוס בן אסורוס, ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא

(קהלת ה) "עושר שמור לבעליו לרעתו" - אמר **רבי שמעון בן לקיש**: זו עשרו של קרח.³⁴ (דברים יא) "ואת כל היקום אשר ברגליהם" - אמר **ר' אלעזר**: זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. אמר **ר' לוי**: משאוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות

32 כך בכ"י, אבל לפננו חסר "ורבנן אמרי"

33 לפננו חסר "בן לקיש"

34 לפננו נוסף: "שנאמר", ובמסכת סנהדרין ליתא

בית גנזיו של קרח, וכולהו אקלידי וקליפי דגלדא

דיא"ש אדי"ש כשד"ך מאוד"ך - סימן

אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן: (תהלים קיח) "אודך כי עניתני" אמר דוד. "אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה" אמר ישי. "מאת ה' היתה זאת" אמרו אחיו. "זה היום עשה ה' " אמר שמואל. "אנא ה' הושיעה נא" אמרו אחיו. "אנא ה' הצליחה נא" אמר דוד. "ברוך הבא בשם ה' " אמר ישי. "ברכנוכם מבית ה' " אמר שמואל. "אל ה' ויאר לנו" אמרו כולן. "אסרו חג בעבותים" אמר שמואל. "אלי אתה ואודך" אמר דוד. "אלהי ארוממך" אמרו כולן

תנן התם: מקום שנהגו (קיט,ב) לכפול, יכפול; לפשוט, יפשוט; לברך אחריו, יברך - הכל כמנהג המדינה

אמר אביי: לא שנו אלא לאחריו, אבל לפניו, מצוה לברך! דאמר ר' יהודה אמר שמואל: כל המצות, מברך עליהן עובר לעשייתן #מאי משמע דהאי "עובר" לישנא דאקדומי הוא? אמר ר' נחמן בר יצחק: דכתיב: (שמואל ב יח) "וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבור את הכושי!" <אביי אמר: מהכא: (בראשית לג) "והוא עבר לפניהם!" <<איכא דאמרי מהכא: (מיכה ב) "ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם" #

תניא: רבי כופל בה דברים. רבי אלעזר בן פרטא מוסיף בה דברים #מאי מוסיף? אמר אביי: מוסיף לכפול מ"אודך" למטה

דרש רב עזרא - זימנין אמר לה משמיה דרב, וזימנין אמר לה משמיה דרב אסי: מאי דכתיב: (בראשית כא) "ויגדל הילד ויגמל" - עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק! לאחר שאוכלין ושותין, נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך, ואומר להן: "איני מברך, שיצא ממני ישמעאל!" אומר לו ליצחק: "טול וברך!" אומר להן: "איני מברך, שיצא ממני עשו!" אומר לו ליעקב: "טול וברך!" אומר להם: "איני מברך, שנשאתי שתי אחיות בחייהן, שעתידה תורה לאוסרן עלי!" אומר לו למשה: "טול וברך!" אומר להם: "איני מברך, שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל, לא בחיי ולא במותי!" אומר לו ליהושע: "טול וברך!" אומר להן: "איני מברך, שלא זכיתי לבן, דכתיב: "יהושע

בן נון (דברי הימים א ז) נון בנו יהושע בנו! אומר לו לדוד: "טול וברך!" אומר להן: "אני אברך, ולי נאה לברך, שנאמר: (תהלים קטז) "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא"

משנה: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן

גמרא: גמאי "אפיקומן"? אמר **רב:** שלא יעקרו מחבורה לחבורה! <<שמואל אמר: כגון אורדילאי לי, וגוזלייא לאבא! >> **אורב חנינא בר שילא ורבי יוחנן** אמרו: כגון תמרים קליות ואגוזים!

תניא כוותיה דרבי יוחנן: אין מפטירין אחר הפסח, כגון תמרים קליות ואגוזים

אמר **רב יהודה** אמר **שמואל:** אין מפטירין אחר מצה אפיקומן

{תנן - אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן - אחר הפסח הוא דלא, אבל לאחר מצה, מפטירין! > "לא מיבעיא" קאמר - לא מיבעיא אחר מצה, דלא נפיש טעמייהו - אבל לאחר הפסח, דנפיש טעמיה, ולא מצי עבוריה, לית לן בה - קמשמע לן!

^ נימא מסייע ליה: הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין - אדם ממלא כריסו מהן, ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה - באחרונה אין - **(קכא)** בראשונה לא! > "לא מיבעיא" קאמר: לא מיבעיא בראשונה, דקאכיל לתיאבון - אבל באחרונה, דילמא אתי למיכל אכילה גסה, אימא לא - קמשמע לן!

מר זוטרא מתני הכי: אמר **רב יוסף** אמר **רב יהודה** אמר **שמואל:** מפטירין אחר המצה אפיקומן ^ נימא מסייע ליה: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן - אחר הפסח דלא, אבל אחר מצה, מפטירין! > "לא מיבעיא" קאמר: לא מיבעיא אחר מצה, דלא נפיש טעמיה - אבל לאחר פסח, אימא לא - קמשמע לן!

{מיתיבי: הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין - אדם ממלא כריסו מהן, ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה - באחרונה אין, בראשונה לא! > "לא מיבעיא" קאמר: לא מיבעיא בראשונה, דקאכיל לתיאבון - אבל באחרונה, דאתי למיכלה אכילה גסה, אימא לא - קמשמע לן!

אמר **רבא:** מצה בזמן הזה דאורייתא, ומרור דרבנן

{ומאי שנא מרור, דכתיב: (במדבר ט) "על מצות ומרורים" - בזמן דאיכא פסח, יש מרור, ובזמן דליכא פסח, ליכא מרור - מצה נמי,

הא כתיב: "על מצות ומרורים"?! <מצה מיהדר הדר ביה קרא:
(שמות יב) "בערב תאכלו מצות"

ורב אחא בר יעקב אמר: אחד זה ואחד זה דרבנן

{אלא הכתיב: "בערב תאכלו מצות"?! <אהיא מיבעי ליה לטמא
ושהיה בדרך רחוקה! דסלקא דעתך אמינא: כיון דפסח לא אכלי,
מצה ומרור נמי לא ניכול - קמשמע לן! <ורבא אמר לך: טמא
ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא, דלא גרעי מערל ובן נכר,
דתניא: (שמות יב) "כל ערל לא יאכל בו" - בו אינו אוכל, אבל
אוכל במצה ומרור! <ואידך: כתיב בהאי וכתיב בהאי, וצריכי!

תניא כוותיה דרבא: (דברים טז) "ששת ימים תאכל מצות וביום
השביעי עצרת לה' אלהיך" - מה שביעי רשות, אף ששת ימים
רשות! מאי טעמא? הוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד -
לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא! <יכול אף
לילה הראשון רשות? - תלמוד לומר: "על מצות ומרורים
יאכלוהו"! <אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים - בזמן שאין
בית המקדש קיים מנין? - תלמוד לומר: "בערב תאכלו מצת" -
הכתוב קבעו חובה

משנה: ישנו מקצתן יאכלו - כולן, לא יאכלו. (**קכב**) **רבי יוסי**
אומר: נתנמנמו, יאכלו - נרדמו, לא יאכלו. הפסח אחר חצות,
מטמא את הידים; הפגול והנותר מטמאין את הידים

גמרא: **ר' יוסי** אומר: נתנמנמו, יאכלו - נרדמו, לא יאכלו -- <היכי
דמי נתנמנס? <אמר **רב אשי**: נים ולא נים, תיר ולא תיר! כגון
דקרי ליה ועני, ולא ידע לאהדורי סברא, וכי מדכרו ליה, מדכר!
אביי הוה יתיב קמיה **דרבה**. חזא דקא נמנס. אמר ליה: <מינס קא
נאים מר? אמר ליה: מינומי קא מנמנס, ותנן: נתנמנמו יאכלו -
נרדמו לא יאכלו

הפסח אחר חצות מטמא את הידים -- אלמא מחצות הוה ליה
נותר! <מאן תנא? <אמר **רב יוסף**: ר' אלעזר בן עזריה הוא,
דתניא: (שמות יב) "ואכלו את הבשר בלילה הזה" - **ר' אלעזר בן**
עזריה אומר: נאמר כאן "בלילה הזה" ונאמר להלן (שמות יב)
"ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה" - מה להלן, עד חצות, אף
כאן, עד חצות! אמר לו **ר' עקיבא**: והלא נאמר "חפזון"?! עד שעת
חפזון! {אם כן, מה תלמוד לומר "בלילה"?! איכול יהא נאכל

כקדשים, ביום - תלמוד לומר: "בלילה" - בלילה הוא נאכל, ואינו נאכל ביום!

{ור' עקיבא - האי "הזה" מאי עביד ליה?! <מיבעי ליה למעוטי לילה אחר הוא דאתא! - סלקא דעתך אמינא: הואיל ופסח קדשים קלים, ושלמים קדשים קלים - מה שלמים, נאכלים לשני ימים ולילה אחד - אף פסח, אוקים לילות במקום ימים, ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד - כתב רחמנא "הזה" %ור' אלעזר בן עזריה אמר לך: (שמות יב) מ"לא תותירו עד בקר" נפקא הא %ור' עקיבא אמר לך: אי לא כתב רחמנא "הזה", הוה אמינא: מאי "בקר"? בקר שני! %ור' אלעזר אמר לך: כל היכא דכתב "בקר", בקר ראשון הוא

אמר **רבא**: אכל מצה בזמן הזה אחר חצות - לר' אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו {פשיטא! דכיון דאיתקש לפסח, כפסח דמי?! <מהו דתימא? הא אפקיה קרא מהיקישא! - קמשמע לן, דכי אהדריה קרא, למילתא קמייתא אהדריה!

הפיגול והנותר מטמא את הידים -- **רב הונא ורב חסדא**, חד אמר משום חשדי כהונה, וחד אמר משום עצלי כהונה; חד אמר כזית, וחד אמר כביצה; (**קכא,א**) חד תני אפיגול, וחד תני אנותר - מאן דתני אפיגול, משום חשדי כהונה - מאן דתני אנותר, משום עצלי כהונה. חד אמר כזית, וחד אמר כביצה - מאן דאמר כזית, כאיסורו, ומאן דאמר כביצה, כטומאתו

משנה: בירך ברכת הפסח, פטר את של זבח - בירך את של זבח, לא פטר את של פסח, דברי **רבי ישמעאל**. **רבי עקיבא** אומר: לא זו פוטרת זו, ולא זו פוטרת זו

גמרא: כשתמצא לומר לדברי רבי ישמעאל: זריקה בכלל שפיכה, ולא שפיכה בכלל זריקה - לדברי רבי עקיבא: לא שפיכה בכלל זריקה, ולא זריקה בכלל שפיכה

(**קכא,ב**) רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן. בעו מיניה: פשיטא: על פדיון הבן "אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן", אבי הבן מברך - & "ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", כהן מברך או אבי הבן מברך? - & כהן מברך, דקמטי הנאה לידיה? או אבי הבן מברך, דקא עביד מצוה? לא הוה בידיה. אתא שאיל ביה מדרשא. אמרו ליה: אבי הבן מברך שתיים! #והילכתא: אבי הבן מברך שתיים! #